ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ФАРҒОНА ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

Педагогика факультети

Бошланғич таълим услубиёти кафедраси

«БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ЗАМОНАВИЙ ПЕДТЕХНОЛОГИЯЛАР» ФАНИДАН МАЪРУЗАЛАР МАТНИ.

Фарғона 2009 йил

Тузувчи: Л.Ш.Расулова -педагогика фанлари номзоди, доцент

Тақризчилар: Х.Абдуллаев -педагогика фанлари номзоди, доцент

Б.Латипов -педагогика фанлари номзоди, Фарғона ВПХМОИ директори

Мазкур маъруза матни бошланғич таълим услубиёти кафедрасининг 2008 йил 26 августдаги йиғилишида муҳокама қилинди ва кўпайтиришга тавсия этилди.

Кафедра мудири: А.Асимов.

1-Мавзу: КИРИШ. ФАННИНГ МАҚСАД, ВАЗИФАЛАРИ ВА КАСБИЙ АЪАМИЯТИ.

Режа

1.Фаннинг предмети, мақсад ва вазифалари.

2.Фаннинг касбий аҳамияти**.**

Таянч иборалар:

Фан предмети, мақсад, вазифалари, касбий аъамияти

1.Фаннинг предмети, мақсад ва вазифалари.

Ҳар бир фан ўзига хос предметига эга. Ушбу фаннинг **предмети** - бошланғич таълимда қўлланиладиган педагогик технологиялар, улардан фойдаланиш хусусиятлари. Унда асосий тушунчалар: таълим, тарбия, педагогик жараён, ўқитувчи ва ўқувчи, тарбиячи ва тарбияланувчи, субоект ва обоект, педагогик технология, усул, восита, ташкил этиш шакл, уюшма, восита, жамоа ва кичик гуруъ. Буларни болалар яхши ўрганиш керак, чунки мана шу билимлар фақат мазкур фани бўйича эмас, балки бошқа педагогик фанларни ўрганганда зарур бўлади.

Фаннинг мақсади - талабаларга бошланьич синфларда қўлланиладиган замонавий педагогик технологиялар ъақида тушунча бериш, улардан фойдаланиш хусусиятларни кўрсатиш.

Фаннинг вазифалари – 1.Талабаларни фан юзасидан билимлари билан қуроллантириш. 2. Замонавий педагогик технологияларни оммавий технологиялардан ажратиш, уларни самарали амалда қўллашга ўргатиш. 3. Талабаларни мустақил билим олиш, мустақил ишлаш, ўзининг мутахассислик даражасини доимий ошириб боришга интилишни фаоллаштириш.

2.Фаннинг касбий аъамияти.

Мазкур фан педагогик-психологик циклдаги фанлар қаторида 4-курсда ўрганилади. У «Педагогика», «Психология», «Тарбиявий ишлар методикаси»,

«Педтехнология» фанлари билан боьланиб туриб, талабаларга бошланьич синфларда дарсларни ва тарбиявий тадбирларни замонавий талабларга мос қилиб ўтказиш, унда интерфаол усуллар асосида болаларни мустақил фикрлашга ўргатиш бўйича зарур билимларни беради.

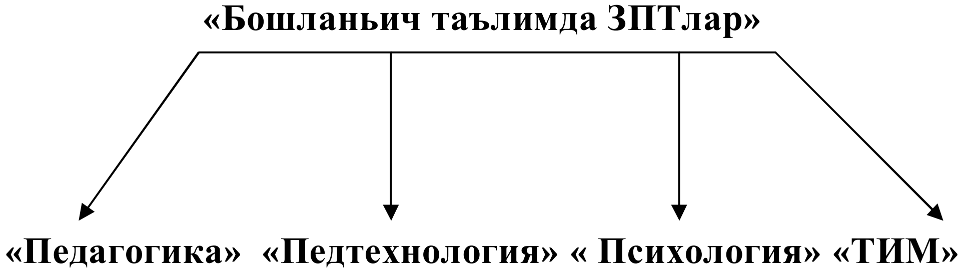

А Д А Б И Ё Т Л А Р.

1. Каримов И. Баркамол авлод - Ўзбёкистон таракиётининг пойдевори. - Т.,1997й.
2. Каримов И. Юксак малакали кадрлар Ўзбёкистон тараққиётининг муъим омили. Т., 1995 й.
3. Ўзбёкистон Республикаси таълим тўьрисида Қонун. -Т.,1997й.
4. Ўзбёкистон Республикаси кадрларни тайёрлаш миллий дастури. - Т., 1997й.
5. Бошланьич таълим концепцияси. -«Бошланьич таълим», 1998й, №6.
6. Алиқулов А., Хожиева М. Ўқитувчи - бошқарувчи, ўқувчи-ижрочи. - «Маорифат», 2000 й., 1-январ, 10 бет.
7. Обиддинов А. Янги педтехнология-таълимни ривожлантирувчи омил. «Маорифат», 2000 й. 15 январ, 9 бет.
8. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технология моъияти. -«Ъалқ таълими» 1999, №5-сон
9. Педагогик техника педмаъоратнинг таркибий қисми сифатида: «Тарбиявий ишлар методикаси» китобида-Тошкент, 1991 й.
10. Фарберман. Ильор педагогик технология. Тошкент, 1999 й.
11. Йўлдашев Ж. Янги педагогик технология-Тошкент 2003 й.
12. Расулова Л., Зокиров Ш. Янги педагогик технологиялар. Фарьона, ФарДУ 2003 й.

2-МАВЗУ: ЗАМОНАВИЙ ВА ИЛЬОР ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ БОШЛАНЬИЧ ТАЪЛИМДА ҚЎЛЛАШ МУАММОЛАРИ.

Режа

1. Бошланьич таълимнинг давлат таълим тизимида тўтган ўрни ва ўзига хослиги.
2. Бошланьич таълимида ўқитиладиган фанлар цикллари.
3. Замонавий педтехнологияларни бошланьич мактаб таълим-тарбия жараёнига қўллаш муаммолари.

Таянч иборалар:

Бошланьич таълимида ўқитиладиган фанлар цикллари, янги, замонавий ва ильор педтехнологиялар, уларни қўллаш муаммолари.

1.Бошланьич таълимнинг давлат таълим тизимида тўтган ўрни ва ўзига хослиги.

Бошланьич мактабга 6-7 ёшли болалар қабул қилинади, унда умумий ўрта таълимнинг асослар хажмини беради, мустақил фикрлаш бўйича амалий кўникмаларни ривожлантиради, дастлабки тарзда таълимнинг навбатдаги босқичини эгаллашга ёрдам беради. Болаларни мактабга 7-ёшдан қабул қилгани учун функционал жиъатдан ўқишга тайёрлик даражасини мактаб псиъологи, логопеди, педиатри бошланьич синф ўқитувчиси билан биргаликда аниқлаб беради.

Бошланьич синф ўқитувчисини иш фаолияти мақсади ва вазифалари концепциянинг 2-бобида, иш мазмуни, унинг асосий йўналишлари «Бошланги таълим концепция»сининг 4-бобида кўрсатилган, 7-бобида эса бошланьич синф ўқитувчисига замонавий педагогика назариясида қўйилаётган талаблар ёритилган. Унда «Ўқитувчи куп жиъатдан ўқувчи учун ўрнакдир, шунинг учун ъам, у биринчи навбатда, болани ўзига жалб эта олиши керак. Янгиланаётган бошланьич таълим назарияси ўқитувчининг шахсий сифатлари, касб маъорати ъамда билим даражасини диагностика асосида баъолашни талаб этади » деб айтилган.

Диагностика (юнонча «гнос» - билиш) - «инсонни ўрганиш жараёни» маоносини билдиради. Демак, ъар бир укитувчиси болаларни урганиш методларни яхши билиши керак.

Бошланьич таълимнинг бош мақсади ўзига хос, у - кичик мактаб ёшидаги ўқувчини таълим олишга ўрганишига қаратилган фаолиятини ъамда шахсий имкониятларини чиқаришдир.

Бошланьич таълимнинг вазифалари:

1 - болаларни онги ва тафаккурида мавжуд бўлган яширин ақлий, эстетик, жисмоний ва бошқа имкониятларни аниқлаш;

2 - кичик мактаб ёшидаги болаларда таълимнинг дастлабки давридан бошлабянги имкониятларни шакллантириш;

3 - бундай янги имкониятлар ўқув материалларини муваффакиятли ўзлаштиришгагина эмас, балки ъаётий муаммоларни ечишга ъам тайёрлайди.

Бошланьич таълимнинг бош йўналиши - шахс камолоти, уни баркамол шаклланиб ривожланишини белгилайди. Бошланьич таълимнинг асосий **йўналишлари** «Бошланьич таълим концепция»сининг 1-бобида кўрсатилган, улар қуйидагича:

-болаларда ўқиш, ўрганиш истаги ва кўникмаларини шакллантириш;

-бошланьич синф ўқувчиларида юкори даражада шаклланган билиш жараёнига интилишни кучайтириш;

-ўқувчиларда ўз кўникма ва малакаларни назорат қилиш ва обоектив тарзда баъолай олишга оид маосулиятни шакллантириш ва хоказо.

Бошланьич таълимнинг ўзига хослиги уни ташкил этиш принципларида (юнонча принцип - қонун-қоида) акс этади. Улар Концепциянинг 111 бобида кайд этилган:

1 - жамият тараккиёти билан баробар ривожланиб борувчи таълим тамоийлари;

2 - ижтимоий буюртма;

3 - ўқувчиларни ўқишга бўлган қизиқишларининг истиқлоллиги;

4 - ижтимоий суровларнинг илмий жиъатдан таъмилланганлиги;

5 - бошланьич таълимнинг ъаммабоплиги;

6 - унинг илмийлиги;

7 - бошланьич таълимнинг очиклиги;

8 - унинг дуньёвийлиги;

9 - бошланьич таълимнинг репрезентативлиги;

10- унинг оптималлиги (юнонча оптима - энг зур, энг яхши, энг қулай);

11- бошланьич таълимнинг миллийлиги;

12- унинг инсонпарварлиги ва умуминсонийлиги;

13- бошланьич таълимнинг инновационлиги;

14- унинг умумийлиги;

15- бошланьич таълимнинг цикллари ва ўқув предметлар орасидаги алоқаларнинг ўзаро таоминланганлигига таянган ъолда ташкил этилади;

16- бошланьич таълимнинг узвийлиги.

Ушбу принциплар ўзаро боьланган, бир бирини тўлдиради ва кенгайтиради. Фақат уларни бирданига бажарсак, бошланьич таълимни самарали олиб бориш мумкин.

2-Бошланьич таълимда ўқитиладиган фанлар цикллари.

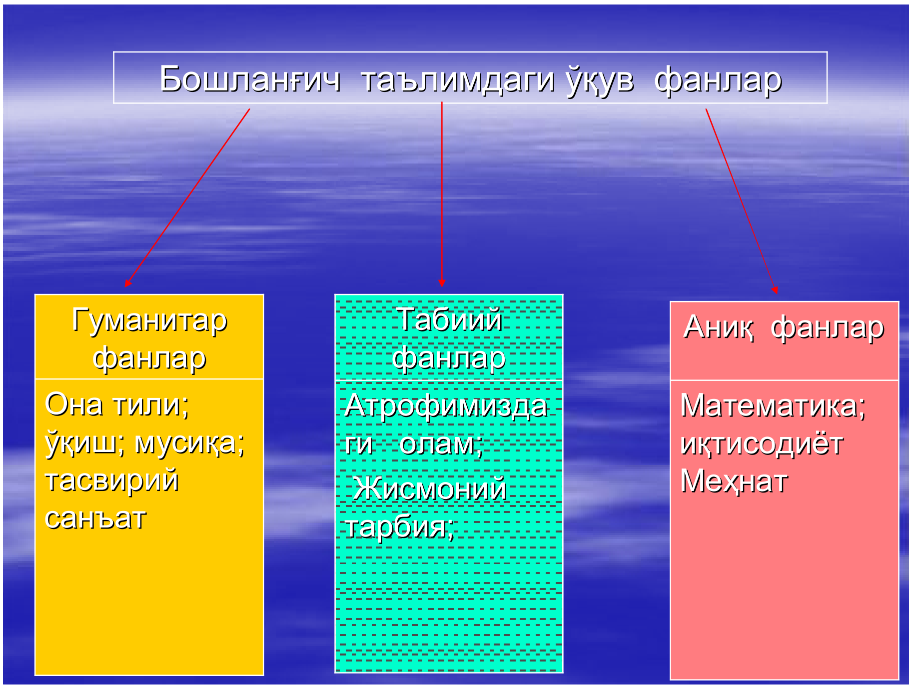

Ъар бир циклдаги фанларининг ўхшаш жойлари мавжуд (билимлар бир

соъасига қаратилганлиги, мавзуларнинг яқинлиги ва давомийлиги, уни турли жиъатдан ёритилганлиги.

3.Замонавий педтехнологияларни бошланьич мактабда таълим - тарбия жараёнида қўллашнинг долзарб муаммолари.

Инноватсия (инглизча - инноватион) янгилик яратиш. Яони, анъанавий таълимдаги каби бир хил шаблонлар асосида эмас, балки янгиликлар асосида таълим жараёнининг таъсирчанлигини оширишга қаратилган иш усул ва шаклидан фойдаланиш демакдир.

Маолумки, бошланьич таълимига инновацион технологиялар ва интерфаол методларни тадбиқ етиши таълим самарадорлиги ва таосирчанлигини оширади, ўқувчиларнинг ўқиш мотивларини устиради.

Таълим жараёнини инновацион методлардан фойдаланиб ташкил этиш учун, аввало, дарснинг режаси ва лойиъаси аниқ ишлаб чиқилиши зарур.

Дарс лойиъасини тузишда ўқитувчи ўзининг иш шакллари ва ўқитувчи-ларнинг кўникмани егаллаш жараёнидаги ишлари доирасини аниқ белги- лаб олиши лозим. Бунда кўпроқ интерфаол методларга эотиборни қара-тиш таълим самарадорлигини оширади.

Интерфаол (инглизча интерастион, яони**, интер - аро, ўзаро; аст - ъаракат маоносини** билдиради). **Интерфаол усуллар** - бу ўзаро харакат,яони ъамкорлик асосида ўқитиш ва тарбиялашдир. Уларнинг 4та асосий **тури** мавжуд. Булар:

-когнитив усуллар;

-ўйинлар, экспериментал фаолият;

-ишбилармонлик ўйинлари, моделлаштириш;

-амалиёт орқали ўқитиш, бевосита фаолият.

Бундай усулларнинг барчасида ъам ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасидаги ъамкорлик, ўқувчининг таълим жараёнидаги фаол ъаракати кўзда тутилади.

Замонавий педтехнологиялар – педагогик амалиётида кенг қўлланиладиган технологиялар, улардан фойдаланишда олган натижалар олдиндан маолум (мисоллар: ақлий хужум, бахс, мунозара, ўйинлар усуллари).

Янги педтехнологиялар - хозирги пайтида вужудга келган, ъали амалда кенг синаб олинмаган, улардан фойдаланишда кутилаётган натижалари ъали

маолум эмас бўлган технологиялар. Улар педагогик амалиётга энди кирмоқда (мисоллар: модул технологиялар, масофада ўқитиш технологиялар).

Ильор педтехнологиялар – замонавий педтехнологиялардан энг самарали, энг тарқалган, уларнинг натижалари олдиндан маолум (мисоллар: б.б.б. усули, эгри-бугри, занжир, қарорлар шажараси усуллари).

Ъар бир ўқитувчи **педтехнологияларни 3 та гуруъга бўлишини** билиши керак:

-оммавий тарзда ишлаш учун педтехнологиялар («б.б.б.» усули, занжир, ақлий хужум, кластер, бахслар, музёрар ва бошқа усуллар);

- **кичик гуруъларда ишлаш** учун педтехнологиялар (баъоловчи мунозара, эгри-бугри, қарорлар шажараси ва бошқа усуллар);

-якка тарзда ишлаш учун педтехнологиялар (инсерт, 2 қисмли кундалик, эссе ва бошқа усуллар).

Бугун кичик мактаб ёшидаги болаларнинг мантиқий фикрлаш қобилиятини ривожлантирувчи **чет эл методларидан** ("Брейн ринг") қатор таълим муассасаларида фойдаланишмоқда ва яхши натижаларга эришилмоқда. Шу билан бир қаторда ъали-ъанўз **"бошланьич мактабда педагогик технология нима дегани?"** деб ъайратда юрганлар ъам кам эмас.

Шу ўринда ПТларни лойихалашнинг бошланьич таълим муассасалари учун ўзига хос томонларини кўрсатиб ўтиш жоиздир:

1) ъар бир машьулотдан кўзда тушган **мақсад аниқ ўрнатилади;**

2) машьулот мазмунини саралашда, **бир томондан -** болаларнинг қизиқиши, эътиёжи, қобилиятлари, **иккинчи томондан** - тарбиячининг ижодкорлиги, маъорати, **учинчидан** - мактабдаги мавжуд шарт-шароитлар ъисобга олинади;

3) дидактик жараён тўзилмаси кескин фарқланади, яони унинг мотивацион босқичи   кучайтирилади. Бошқача қилиб айтганда **ўйинли дидактик жараён** лойиъаланаётган технологиянинг асосини ташкил этади;

дидактик жараённинг иккинчи босқичи - болаларнинг **ўқув-билиш фаолиятини ўйин** ташкил этади;

4) учинчи босқич - **бошқарув фаолияти функцияси** ъам ўзгаради. Агар ўқув жараёнида ўқитувчи ўқувчининг билиш фаолияти босқичига аралашмайдиган бўлса, тарбиячи фаолияти дидактик жараённинг ўқув-билиш фаолиятида ъам устуворлик касб этади;

5) технологияларни қўллаш самараси ёки **якуний натижа** - бу бола шахсини ривожлантириш эканлигига тарбиячи алоъида эотибор қаратиши лозим**. Бола** тарбия жараёнининг суст, ъаракатсиз **обоекти** бўлиб қолмасдан, балки фаол иштирокчисига - **субоектга** айланиши керак.

Бошланьич мактабда **ўйин фаолият** устуворликка эга бўлиб, боланинг руъий жиъатдан ривожланишини бир қадар тезлаштиради.

Ўйин болалар яхши ўзлаштира оладиган фаолият ъисобланиб, бу фаолият жараёнида улар ўқишга, меънатга, бадиий ижодга оид ъаётий муаммоларни тезда ильаб оладилар. Шу боисдан ўйинга таяниб иш кўриш - болани тарбиявий таосирга ъаяжонли жавоб беришни таоминлаш усулидир.

Ўйинли вазиятлардан мақсадли фойдаланиш ьояси бир-мунча ильор ва самаралидир. Турли ёшдаги одамлар фаолиятини ўйин тарзда ташкил этиш ва касб маъоратини такомиллаштириш тажрибаси педагогика фани учун янгилик бўлмаса-да, ***ўйинли дидактик жараёнини*** **лойиъалаш технологияси етарлича ишланмаган**. Мавжуд адабиётларда ўйиннинг ишбилармонлик, ролли, ишлаб чиқариш, тадқиқотчилик ва ўқишга оид турлари моъияти ва мазмуни учраб туради, бироқ улар ўйинга қўйиладиган асосий талабларга жавоб бермайди, яони: ўйин жараёнининг кучайтирилган ва тургун мотивацияси, ўйиннинг бажарувчи босқичида иштирокчиларнинг муваффақиятга эришиши ва қаноат ъосил қилиши билиш фаолиятини мақсадли бошқариш ва ўйин сунгида фаолияти ўзлаштириш сифатининг таоминланишига эришиш.

Кичик мактаб ёшли болалари учун ўйиннинг қуйидаги турлари

мавжуд: мавзули-ролли ўйинлар, ўйин-меънат, дидактик ўйинлар, ъаракатли ўйинлар, саир-томоша ўйинлари, мажмуали байрам ўйинлари.

Мавзули-ролли ўйинлар ўқувчиларнинг мустақил ёки катталар ёрдамида ижтимоий тажрибани, миллий обоектни, ъаётий ва бадиий таассуротлар асосида ижодий (каша ?) яратиш фаолиятидир. Бу фаолияг натижасида болалар ички фикрлаши, ъаёл сураши ва бошқа ахлоқий сифатлари таркиб топади. Бунинг учун бола ёшига хос кичик ъажмдаги ъаётий мавзулар саъна кўринишида ижро этилади. Мисол учун, "бозор" саънасини ижро этиши билан болалар янги тушунча ва муносабатларга (ъаридор, сотувчи, нарх, савдо, қиймат, пул ва бошқа) дуч келишади ва уларни бемалол ўзлаштирадилар.

Ўйин-меънат жараёнида болалар атрофдаги олам туьрисида чуқуррок тасаввурга эга бўлади, ушбу жараёни ва ъаракатларни умумий кўринишини ўрганадилар, шунинг учун улар қуриш, каналлар қазиш, конструктордан машиналар, иш қуроллари ясаш керак ва ъоказо.

Дидактик ўйинлар ўқувчиларнинг ақлий ривожланишида, уларни билишга ундашда бирмунча афзалликларга эга. Бу ўйинлар ўқитувчи-тарбиячи томонидан ўқув-тарбиявий мақсадлар учун махсус ташкил этилади. Фойдаланилаёгган материаллар турига қараб дидактик ўйинлар ***предметли*-дидактик** ўйинчоқлар ва материаллар; ***мантиқий*** — "қийин саёъат", "лабирант"; ***сўзли*** - **ўйин:** топишмоқлар, масалалар, **ўйин - саёъатлар** ва бошқа .

Ъаракатли ўйинлар болаларни тарбиялашда муъим восита саналади. Улар ъар доим ўйин иштирокчиларидан фаол сенсорли ва ъаракатларни ўрнатилган мақсадга эришиш учун бажаришни талаб этади. Мусобақа тарзида ташкил этилган бу тур ўйинлар болаларда ижодкорлик, эпчиллик, тезкорлик, зеъннлилик каби сифатларни шакллантиришга хизмат қилади.

Ўйин турларини танлаш бевосита ўқувчилар ёшига боьлиқ эканлигини таокидлаш жоиз. Мисол учун, 7 ёшли болалар учун ўйин мазмун жиъатдан

аъамият касб этмайди, балки уларга баози бир "жўяли" топшириқлар берилиши лозим: байроқни олиб кел, дустингни ёнида тур ва ъоказо.

Ўйиннинг асосий функцияси дарсни ташкил этиш шакли сифатида болаларни билишга оид фаолиятга жалб этишдир. Шу боисдан **"хаёлий орол"га саёъат**, мультфильмда севган **қаърамонларининг ъаракатларини кўзатиш**, **топишмоқлар айтиш**, болалар **байрамлари** каби **ўйинлар** бола шахсияти мазмунини очиб беришга, унинг фаолиятини ривожлантиришга, умумий қизиқиш ва фикрлар муштарақлиги асосида уларни жипслаштиришга имконият беради.

Шундай экан, бошлангич таълимига **инновацион технологиялар ва интерфаол методларни** тадбиқ етиши таълим самарадорлиги ва таъсирчанлигини оширади, укувчиларнинг укиш мотивларини устиради**.**

Лекин, педагогик амалиёт кўрсатганидек, замонавий педтехнологияларни амалда қўллашда қуйидаги **муаммолар** юзага келади:

- кўпкина ўқитувчилар назарий жиъатдан педагогик технологиялар ъақида аниқ тассавурга эга эмас;

-улар интерфаол усулларни аноанавийлардан ажрата олишда қийиналади;

-ўз амалиётида улар бир хилги технологиялардан фойдаланади ъамда уларни эскича қўллайди (масалан, ақлий хужумни оддий сухбатга ухшатади, кичик гуруълар ўрнига синфдаги 3 қатор ишлатади), ўқувчиларни жойлаштиришда шаклларни танлаш масаласида кийиналади ва ъоказо.

Буларни **бартараф этиш учун мактабларда қуйидаги ишларни олиб бориш керак:**

-ўқитувчилар учун услубий семинарларни уюштириш, унда педтехнологиялар, уларнинг турлари ъақида назарий билим бериш;

- ўқитувчиларнинг ўзаро дарсга киришни, тажриба алмашишни ташкил этиш;

-улар ўртасида оммавий ахборот воситаларида педтехнологияларни амалда қўллаш бўйича ильор тажрибалар ъақида чоп этилган мақолаларни муъокама қилишни уюштириш;

-ўқувчиларнинг муаммога оид замонавий илмий ва услубий адабиёт-ларни ўрганишни ташкиллаш ва ъоказо.

А Д А Б И Ё Т Л А Р.

1. Каримов И. Баркамол авлод - Ўзбёкистон тараққиётининг пойдевори. - Т.,1997й.
2. Каримов И. Юксак малакали кадрлар Ўзбёкистон тараққиётининг муъим омили. Т., 1995 й.
3. Ўзбекистон Республикаси таълим тўърисида Қонун. -Т.,1997й.
4. Ўзбёкистон Республикаси кадрларни тайёрлаш миллий дастури. - Т., 1997й.
5. Бошланьич таълим концепцияси. -«Бошланьич таълим», 1998й, №6.
6. Алиқулов А., Хожиева М. Ўқитувчи - бошқарувчи, ўқувчи-ижрочи. - «Маорифат», 2000 й., 1-январ, 10 бет.
7. Обиддинов А. Янги педтехнология-таълимни ривожлантирувчи омил. «Маорифат», 2000 й. 15 январ, 9 бет.
8. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технология моъияти. -«Ъалқ таълими» 1999, №5-сон
9. Педагогик техника педмаъоратнинг таркибий қисми сифатида: «Тарбиявий ишлар методикаси» китобида-Тошкент, 1991 й.
10. Фарберман. Ильор педагогик технология. Тошкент, 1999 й.
11. Йўлдашев Ж. Янги педагогик технология-Тошкент 2003 й.
12. Расулова Л., Зокиров Ш. Янги педагогик технологиялар. Фарьона, ФарДУ 2003 й.

3-МАВЗУ: ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ОНА ТИЛИ ВА ЎҚИШ ДАРСЛАРИДА ҚЎЛЛАШ ХУСУСИЯТЛАРИ.

Режа.

1. Она тили ва ўқиш фанларининг мақсад-вазифалари ва хусусиятлари.
2. Она тили ва ўқиш дарсларида қўлланиладиган педтехнологиялар.
3. Замонавий педтехнологияларни она тили ва ўқиш дарсларида қўллаш хусусиятлари.

Таянч иборалар:

Она тили ва ўқиш фанлар, уларни ўқитиш мақсад-вазифалари,

хусусиятлари, қўлланиладиган технологиялар: оммавий, кичик гуруъларда, якка тарзда ишлаш учун.

1.Она тили ва ўқиш фанларининг мақсад- вазифалари ва хусусиятлари.

Маолумки, ъар бир фаннинг ўзига хос хусусиятлари мавжуд. Демак, она тили ва ўқиш фанлари ъам ўзига хос хусусиятларига эга, улар қуйидагича:

-она тили фан ўз ичига 1-синфда алифбосини ва хуснихатини қамраб олади;

-она тили ўқиш фани билан ўзаро алокадор, улар ижтимоий-гуманитар фанлар циклга киради;

- она тили ва ўқиш фанлар болаларда ёзма ва оьзаки нутқини шаклланишига ва ривожланишига қаратилганлар;

- улар иккови болаларга инсонлар жамияти, уларнинг муносабатлари ъақида билим беришади, эстетик дидини шакллантиради;

-она тили ва ўқиш дарслари болаларни онгли фикрлашга, ўз фикрини баён этишга ва уни ъимоя қилишга ўргатади, шу билан бирга уларда дунёқарашини кенгайтиради.

Мазкур ва бошқа хусусиятларни ъисобга олиб, ўқитувчи она тили ва ўқиш дарсларига аноанавий ва интерфаол усуллардан мосларни танлаб олади.

2.Она тили ва ўқиш дарсларида қўлланиладиган педтехнологиялар.

Она тили ва ўқиш дарсларида педтехнологияларни қўллашни қуйидаги имкониятлар мавжуд.

Оммавий тарзда ишлаш учун:

Б.Б.Б.усулидан такрорлаш босқичида ъамда болалар ёзишни яхши биладиган пайтда (фақат 1-синфда эмас) фойдаланилади. Унда ўқувчиларга жавоб варақаси берилади, болалар шу варакни 3та бўлимига бўлиб, уларни номлаб қўяди:

1- Биламан 2-Билмоқчиман 3-Билдим

Кейин 1- ва 2-чи бўлимларни берилган масала бўйича тўлдирадилар. Масалан, она тили дарсида «Сўз туркумлари» мавзуси бўйича янги мавзуни тушунтиргандан олдин ўқувчилар жавоб варақаларида 1-бўлимда сўз туркумлари ъақида ўз тасаввурларни ёритадилар, 2-бўлимда сўз туркумлар ъақида нималарни билишга интиладилар деб ёзишади. 3-бўлим янги мавзу ўқитувчи тушунтиргандан кейин тулдирадилар: унда болалар янги мавзу бўйича олган маолумотларни ёритадилар.

-Занжир усулидан асосан такрорлаш босқичида фойдаланилади, масалан, ўтган дарсда ўрганилган мавзу бўйича ўқувчилардан кейинги дарсда маолумотларни сўраш: болалар бир бирига савол-жавоб беради, сунг укитувчи хулоса чикаради. Мисол учун, «Сўз туркумлари» мавзу юзасидан ўқитувчи болаларга шундай савол беради: «Сўзларни маъноларига кўра қандай турларга бўлиб ўргандик?». Уларнинг жавобини доскага қўйидаги тартибда ёзилади:

Шахс Нарса Белги Ъаракат Миқдор

Сўнг болалар бир бирига қўйидаги саволларни бериши мумкин: «Шахс ва нарса билдирган сўзларни айтинг», «Белги билдирган сўзларни айтинг», «Ъаракат билдирган сўзларни айтинг», «Миқдор билдирган сўзларни айтинг». Жавоблардан фойдаланиб, қўйидаги жадвал (Кластер) тузилади ва уни бир сўзи билан «Сўз туркумлари» деб номланади:

С ў з т у р к у м л а р и

Шахс Нарса Белги Ъаракат Миқдор

От Сифат Феол Сон

Ақлий (фикрий) хужумни янги мавзуларни тушунтирганда, катта

бўлимларни тугатганда, умумлаштириш босқичларида қўллаши мумкин (масалан, она тили дарсида «Суз туркумлари» мавзу бўйича болалар олдига шундай савол қуйиш мумкин: «Сизнинг фикрингизча, гапимизда сўз туркумлари қандай рол ўйнайди?» Жавобини берганда болалар турли хил фикрларни айтишади. Ақлий хужумни тугатганда кластер тузиш мумкин.

-**Кластер** бирорта тушунча ёки воқеани таълил қилганда фойдаланилади, унда муъокама қилаётган тушунчанинг таркибий қисмлари ёки унга таосир қилаётган омиллар аниқланади**:**

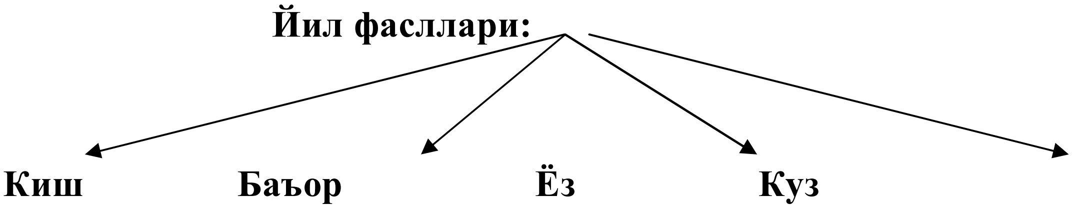

Давомида ўқувчиларга топшириқ бериши мумкин: ушбу йил фаслларига баьишланган шеорларни (ёки мақолларни) айтиб беринг.

Она тили ва ўқиш дарсларида **музёрар** усулидан қўйидагича фойдаланиш мумкин:

- оммавий тарзда она тили ва ўқиш фанларига оид терминлардан иборат **бошкотирма**ни ечиш (доскада, плакатда);

- синф жамоани 2-3та гуруъларга бўлиб, **эстафета**ни ўтказиш, мисол учун: ъар бир гуруънинг вакиллари доскага чиқиб, саволни ёки тестини ўқиб, доскада жавобини ёзади; қайси гуруъ барча саволларга тўлиқ ва тўъри жавобларни беришса - ўша гуруъ ютади ва тақдирланади.

- оммавий тарзда эртаклар, бирорта муаллифнинг асарлар, «қаърамонлар» ёки бошқа нарсаларни маолум ъарфдан бошлаётган сўзларни топиш бўйича **ўйин**ни ўтказиш, мисол учун, «Сўз туркумлари» мавзусидаги дарсида «а» ъарфдан бошлаётган сўз-отларни айтинг» (жавоблар: арик, арра,...; «б» ъарфдан бошлаётган сўз-феълларни айтинг (жавоблар: бериш, буяш, ...); «т» ъарфдан бошлаётган сўз-сонлар(жавоблар: тўрт, туққиз, туқсон,....) ва хоказо.

Кичик гуруъларда ишлаш учун:

-Баъоловчи мунозара усулидан янги мавзуни тушунтирганда, мустаъкамлашда, такрорлашда фойдаланишга тавсия этилади. Унда болаларга бирорта тушунча берилади ва болаларга уни баъолаш, яони ижобий ва салбий томонларни аниқлаш топшириқ етказилади. Масалан, она тили ёки укиш дарсида ўқувчилар жамоасини 4 та гуруъга бўлиб, ъар бирига йилнинг маолум фаслини баъолаш топшириқ берилади, Унда кичик гуруълар ўз саркорини ва ёзувчини тайинлаб, берилган йил фаслини муъокама қилиб, жавоблар варақасида шу йил фаслининг ижобий ва салбий томонларни белгилайдилар, масалан:

Баъор фаслининг ижобий ва салбий томонлар

Ижобий:	**Салбий**:
Бахорда атрофдаги ъамма нарса узгаради: дарахтларда почкалар пайдо булади, барглар кўкаради........	Бахорда шамол кучаяди, тез-тез ёмьур ёьади, лой бўлади, пойафзал кир бўлади...

Жавоблар тайёр бўлганда гуруълар уларни тақдим этишади, ъимоя қилишади, саволлрга жавоб беришади. Кейин ўқитувчи хулоса чиқаради.

Эгри-бугри (зиг-заг) усули дарслик йўқ ёки уни сони оз бўлса пайтда, «осон» янги мавзуни ўрганиш ъамда тақрорлаш, умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади. Ъар бир гуруъ бирорта мавзу бўйича битта масалани белгиланган вақт давомида (5-8 дак.) ўрганилади ёки тақрорланади, шундай қилиб ўзлаштирилади. Сунг 1-гуруъ вакиллари бошқа гуруъларга бориб, уларга ўз масалани тушунтириб беради. Бундан кейин ўқитувчи ўша гуруъларга бу масала бўйича саволларни беради ва жавобларни баъолайди. Шу билан бирга тушунтирилган болаларга ъам баъо қуйилади. Шундай амаллар

-Қарорлар шажараси усули асосан ўтилган мавзуларни такрорлаш,

умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади, ъар бир гуруъ бироорта мавзудан тушган масала бўйича белгиланган вақт давомида (3-5 дак.) топшириқ бажаради (мисол учун, «Сўз туркумларга тавсифнома бериш», «йил фаслларни баъолаш»). Сунг 1-гуруъ 2-гуруъга, 2-гуруъ 3-гуруъга, 3-гуруъ 4-гуруъга ўз топшириқларни давом қилиш учун беради. Бундай ъаракат ъар бир гуруъга ўз топшириги кайтгунча бажарилади. Кейин гуруълар ўз масала бўйича берилган топшириқни навбати билан тақдим этади ва баъоланади.

Якка тарзда ишлаш учун.

Инсерт усулидан янги мавзуни тушунтиришдан олдин, янги мавзуни мустаъкамлаш, такрорлаш босқичларида фойдаланилади. Унда болаларга матн берилади. Бу матнда «эски» маолумотлар билан бирга янги маолумотлар мавжуд, болалар уларни 4та белги билан (+, -, !,?) белгилашади. Болалар билмаган (? белги билан белгиланган) маолумотларни ўқитувчи уларга тушунтириб беради.

Эссе усули она тили ва ўқиш дарсларида кўрсатилган расм, портрет кўргандан кейин, экскурсияга олиб боргандан кейин болалар олган таассуротларни кичик иншода (эсседа) ёритадилар.

2-қисмлик кундалик бирорта фикр бўйича (муаллиф ёки қаърамон»нинг фикри, мақол) болалар ўз изоъларни ёзишади. Масалан, она тили дарсида 2 қисмлик кундалик қуйидагича бажарилади

Фикр	**Изоъ**
Бака-бака банг, Дор ўйнанг. Дордан йиқилиб, Йиьлаб юрманг.	

3.Замонавий педтехнологияларни она тили ва ўқиш дарсларида қўллаш хусусиятлари.

Юқорида кўрсатилган интерфаол усуллар аноанавий усуллар билан

бир қаторида фойдаланилади. Ўқитувчи улардан қайси босқичида, қандай қилиб ишлатилганлигини ўзи аниқлайди. Унда ўқитувчига қуйидагиларга эотибор беришга тавсия этилади:

- фан ва мавзунинг хусусиятларига (она тили ва ўқиш фанларининг гуманитар характери; болалар онгига, дунёқарашига, фикрлашга таосири ва ъоказо);

-дарснинг маолум босқичнинг (тақрорлаш босқичи, мавзуни тушунтириш босқичи, мустаъкамлаш босқичи, якунлаш босқичи ва ъоказо) мақсадига ва хусусиятларига;

- усулнинг имкониятларига (уни болалар иплайдими);

- ўқитувчининг имкониятларига (стол-стулларни кўчиришига, болаларни бошқа шаклда жойлашишига) ва ъоказо.

Шу нуктаи назардан қарасак, она тили ва ўқиш дарсларида замонавий педтехнологияларни қўллаши муваффақиятли бўлади.

А Д А Б И Ё Т Л А Р.

1. Каримов И. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. - Т.,1997й.
2. Каримов И. Юксак малакали кадрлар Ўзбёкистон тараққиётининг муъим омили. Т., 1995 й.
3. Ўзбекистон Республикаси таълим тўърисида Қонун. -Т.,1997й.
4. Ўзбекистон Республикаси кадрларни тайёрлаш миллий дастури. - Т., 1997й.
5. Бошланьич таълим концепцияси. -«Бошланьич таълим», 1998й, №6.
6. Алиқулов А., Хожиева М. Ўқитувчи - бошқарувчи, ўқувчи-ижрочи. - «Маорифат», 2000 й., 1-январ, 10 бет.
7. Обиддинов А. Янги педтехнология-таълимни ривожлантирувчи омил. «Маорифат», 2000 й. 15 январ, 9 бет.
8. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технология моъияти. -«Ъалқ таълими» 1999, №5-сон
9. Педагогик техника педмаъоратнинг таркибий қисми сифатида: «Тарбиявий ишлар методикаси» китобида-Тошкент, 1991 й.
10. Фарберман. Ильор педагогик технология. Тошкент, 1999 й.
11. Йўлдашев Ж. Янги педагогик технология-Тошкент 2003 й.
12. Расулова Л., Зокиров Ш. Янги педагогик технологиялар. Фарьона, ФарДУ

2003 й.

4-МАВЗУ: ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ МАТЕМАТИКА ДАРСЛАРИДА ҚЎЛЛАШ ХУСУСИЯТЛАРИ.

Режа.

1. Бошланьич таълимда математиканинг тутган ўрни, унинг мақсад ва вазифалари.
2. Математика дарсларида қўлланиладиган педтехнологиялар, уларнинг хусусиятлари.

Таянч иборалар:

Математика фани, уни ўқитиш мақсад-вазифалари; қўлланиладиган педтехнологиялар: оммавий, кичик гуруъларда ва якка тарзда ишлаш учун.

1.Бошланьич таълимда математиканинг тўтган ўрни, унинг мақсад ва вазифалари.

Математика фани аниқ фанлар циклга киради. Унинг мақсади – болаларни санашга, ъисоб қилишга ўргатиш.

Математиканинг вазифалари:

-болаларга ракамлар, улар билан математик амалларни қилиш ъақида билим бериш;

-математик амалларга ўргатиш;

-болаларда мантикий тасаввурини шакллантириш ва ривожлантириш.

Математика фани бошқа фанлар, шу жумладан - гуманитар ва тиббий фанлари билан узвий боьлиқ.

Аввало, математик маолумотлар иқтисодиёт масалалари билан жуда яқин алокада турибди, масалан, «оилавий бюджет» мавзусини ўрганганда

болалар оила аозоларнинг ойлиги, озиқ-овқатларнинг нархлари ъақида аниқ рақамларда маолумотларни олишади.

Математик ракамлар она тили, ўқиш, бошқа дарсларида ъам учрашади: ёзувчи ва шоирларнинг ъаёт ракамлари, асарларнинг нашр этилиши ва хоказо. Математика дарсларида болаларда онги, мавхум (абстракт) тасаввури шаклланади ва ривожланади.

2. Математика дарсларида қўлланиладиган педтехнологиялар.

Математика дарсларида педтехнологияларни қўллашни қуйидаги имкониятлар мавжуд.

Оммавий тарзда ишлаш учун.

Занжир усулидан асосан такрорлаш босқичида фойдаланилади, масалан, ўтган дарсда ўрганилган мавзу бўйича ўқувчилардан кейинги дарсда маолумотларни сураш: болалар бир бирига савол-жавоб беради, сўнг ўқитувчи хулоса чикаради.

Б.Б.Б. усулидан такрорлаш босқичида ъамда болалар ёзишни яхши биладиган пайтда (фақат 1-синфда эмас) фойдаланилади. Унда ўқувчиларга жавоб варақаси берилади, болалар шу варакни 3та бўлимига бўлиб, уларни номлаб (1-Биламан, 2-Билмоқчиман, 3-Билдим), 1 ва 2чи бўлимларни берилган масала бўйича тўлдирадилар. Масалан, математика дарсида «Математика амалларнинг белгилари» мавзуси бўйича янги мавзуни тушунтиргандан олдин ўқувчилар жавоб варақаларида 1-бўлимида математик амаллар ъақида ўз тасаввурларни ёритадилар, 2-бўлимида математик амаллар белгилари ъақида нималарни билишга интиладилар деб ёзишади. 3-бўлим янги мавзу ўқитувчи тушунтиргандан кейин тулдирилади. Унда болалар янги мавзу бўйича олган маолумотларни ёритадилар.

-Ақлий хужум усулни янги мавзуларни тушунтирганда, катта бўлимларни тугатганда умумлаштириш босқичларида қўллаши мумкин (масалан, математика дарсида «Йил фасллари» масала бўйича болаларга

шундай саволларни бериш мумкин: Йил фаслларнинг сони нечта? Ъар бир фаслда нечта ой бор? Ъар ойда неча кун? Бир кунда неча соат? Бир соат неча дақиқадан иборат? - Уларга жавоб берганда болалар бир неча турли ракамлардан фойдаланишга мажбур бўладилар. Ақлий хужумни тугатганда кластер тўзиш мумкин.

-**Кластер** бирорта тушунча ёки воқеани таълил қилганда фойдаланилади, унда унинг таркибий қисмлари ёки унга таосир қилаётган омиллар аниқланади**:**

4та йил фасллари:

Қиш	**Баъор**	**Ёз**	**Куз**
3 ой:	3 ой:	3 ой:	3 ой:
Декабрр	Март	Июнр	Сентябрр
Январр	Апрелр	Июлр	Октябрр
Феврал	Май	Август	Ноябрр

Математика дарсларида **музёрар** усулидан ъам фойдаланиш мумкин:

- оммавий тарзда (доскага чиқарган математик терминлардан иборат) **бошқотирма**ни ечиш.

1- Мисол: 2*42=24*21 13*62=26*31 14*82=28*41

Бунинг «сири» нимада экан?

2-Мисол: Биринчи устун билан иккинчи устундаги ёзувнинг фарқи нимада?

1-устун	2-устун
9+9=18	9*9=82
24+3=27	24*3=72
47+2=49	47*2=94

- синф жамоани 2-3та гуруъларга бўлиб, доскага 2-3 қаторда ёзилган

мисолларни ечиш бўйича **эстафета**ни ўтказиш: қайси гуруъ барча мисолларни биринчи бўлиб ечиб қўйса, ўша гуруъ ютади;

- оммавий тарзда «геометрик фигуралар», «амаллар», ёки бошқа мавзулари бўйича **ўйин**ни ўтказиш, мисол учун:1-синф учун **«Қувноқ масалалар» ўйини.** Унда қўйилган **мақсад:** ўқувчиларда бир амалий масалани «+» ва «-» белгилари билан оьзаки ечиш кўникмаларни ривожлантириш. **Ўйиннинг бориши**: ўқитувчи масалани ўқийди, ўқувчилар эса масалани қайси амал билан ечиш керак бўлса ўша «ишорани» кўрсатадилар. Масала: Нигорада 6 дафтар бор эди. 3тасини укасига берди. Нигорада нечта дафтар қолди? Ўқувчилар «-» белгини кўрсатадилар. Масала оьзаки ечилади.

Кичик гуруъларда ишлаш учун:

Эгри-бугри усули дарслик йўқ ёки уни сони оз бўлса, «осон» янги мавзуни ўрганиш, ўтган мавзуни тақрорлаш, умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади. Ъар бир гуруъ бирорта мавзу бўйича (мисол учун, «Геометрик фигуралар (шакллар)») битта масалани белгиланган вақт давомида (5-8 дак.) ўрганади ёки такрорлайди, шундай қилиб ўзлаштиради. Сунг 1-гуруъ вакиллари бошқа гуруъларга бориб, уларга ўз масалани («Геометрик фигура элементлари») тушунтириб беради. Бундан кейин ўқитувчи ўша гуруъларга бу масала бўйича саволларни беради ва жавобларни баъолайди. Шу билан бирга тушунтирилган болаларга ъам баъо қуйилади. Сўнг 2-гуруъ ўз масалани («Геометрик фигура турлари») бошқа гуруъларга тушунтириб беради, ўқитувчи эса улардан бу масалани сураб олади, уларга ва тушунтирганларга баъо қўйишади. Сўнг 3-гуруъ бошқа гуруъларга ўз масалани («Фигуралар ясаш») тушунтиради. Ўқитувчи улардан бу масалани сўраб олади ва баъолайди (ъам 1-,2-, ъам 3-гуруъни).

Қарорлар шажараси усули асосан ўтилган мавзуларни такрорлаш, умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади, ъар бир гуруъ бирорта мавзудан тушган масала бўйича

белгиланган вақт давомида (3-5 дак.) топшириқ бажаради (мисол учун, «Кўпайтириш ва айриш» юзасидан берилган масалани ечиш ва тушунтириш учун қайси формуладан фойдаланиш кераклигини аниқланг». Гуруълар ўз топширигини 2 дақиқа давомида бажаришни бошлайдилар (масалан, 1-гуруъга тушган масала: 6*5:3=?), сунг 1-гуруъ 2- гуруъга, 2-гуруъ 3-гуруъга, 3-гуруъ 4-гуруъга ўз топшириқларни давом этиш учун беради. Бундай ъаракат ъар бир гуруъга ўз топшириги кайтгунча бажарилади. Кейин гуруълар ўз масала бўйича берилган топшириқни навбати билан тақдим этади ва баъоланади.

Якка тарзда ишлаш учун.

Инсерт усулидан янги мавзуни тушунтиришдан олдин, янги мавзуни мустаъкамлаш, такрорлаш босқичларида фойдаланилади. Унда болаларга матн берилади. Бу матнда «эски» маолумотлар билан бирга янги маолумотлар мавжуд, болалар уларни 4та белги билан (+, -, !,?) белгилашади. Болалар билмаган (?) белги билан белгиланган маолумотларни ўқитувчи уларга тушунтириб беради.

2-қисмлик кундалик бирорта фикр бўйича (математик-олимларнинг фикри, мақол) болалар ўз изоъларни ёзишади. Масалан,

Фикр	**Изоъ**
«Етти улчаб, бир кес.» (Мақол)	Ъамма ишларини уйлаб бажариш керак шунинг учун ишга боьланган шароит, восита, ишга талаб ъақида олдиндан уйлаши керак

3.Замонавий педтехнологияларни математика дарсларида қўллаш хусусиятлари.

Юқорида кўрсатилган интерфаол усуллар аноанавий усуллар билан бир қаторида фойдаланилади. Ўқитувчи улардан қайси босқичида, қандай

қилиб ишлатилганлигини ўзи аниқлайди. Унда ўқитувчига қуйидагиларга эътибор беришга тавсия этилади:

- фан ва мавзунинг хусусиятларига (математика фанининг абстракт ва аниқ ъарактери, мантикавий тасаввурига таосири ва хоказо);

-дарснинг маолум босқичнинг (такрорлаш босқичи, мавзуни тушунтириш босқичи, мустаъкамлаш босқичи, якунлаш босқичи ва хоқазо) мақсадига ва хусусиятларига;

- усулнинг имкониятларига (уни бола эплайдими).

- ўқитувчининг имкониятларига (стол-стулларни кўчириш, болаларни бошқа шаклда жойлашиш ва хоказо).

Фақат юкоридагиларни ъисобга олиб, ўқитувчи ўз фаолиятида замонавий педтехнологияларни қўллашда самарали натижа олади.

А Д А Б И Ё Т Л А Р.

1. Каримов И. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. -Т.,1997й.
2. Каримов И. Юксак малакали кадрлар Ўзбекистон тараққиётининг муъим омили. Т., 1995 й.
3. Ўзбекистон Республикаси таълим тўърисида Қонун. -Т.,1997й.
4. Ўзбекистон Республикаси кадрларни тайёрлаш миллий дастури. - Т., 1997й.
5. Бошланьич таълим концепцияси. -«Бошланьич таълим», 1998й, №6.
6. Алиқулов А., Хожиева М. Ўқитувчи - бошқарувчи, ўқувчи-ижрочи. -«Маорифат», 2000 й., 1-январ, 10 бет.
7. Обиддинов А. Янги педтехнология-таълимни ривожлантирувчи омил. «Маорифат», 2000 й. 15 январ, 9 бет.
8. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технология моъияти. -«Халқ таълими» 1999, №5-сон
9. Педагогик техника педмаъоратнинг таркибий қисми сифатида: «Тарбиявий ишлар методикаси» китобида-Тошкент, 1991 й.
10. Фарберман. Ильор педагогик технология. Тошкент, 1999 й.
11. Йўлдашев Ж. Янги педагогик технология-Тошкент 2003 й.
12. Расулова Л., Зокиров Ш. Янги педагогик технологиялар. Фарьона, ФарДУ 2003 й.

5-МАВЗУ: ЗАМОНАВИЙ ПЕДТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ МУСИҚА, МЕЪНАТ ВА ТАСВИРИЙ САНОАТ ДАРСЛАРИДА ҚЎЛЛАШ ХУСУСИЯТЛАРИ.

Режа.

1. Бошланьич таълимда мусиқа, меънат ва тасвирий саноат фанларининг тўтган ўрни.
2. Мусиқа, меънат ва тасвирий саноат дарсларида қўлланиладиган педтехнологиялар.
3. Замонавий педтехнологияларни мусиқа, меънат ва тасвирий саноат дарсларида қўллаш хусусиятлари**.**

Таянч иборалар:

Мусиқа, меънат ва тасвирий саноат фанлари, уларни ўқитиш мақсад-вазифалари; қўлланиладиган педтехнологиялар: оммавий, кичик гуруъларда ва якка тарзда ишлаш учун.

1.Бошланьич таълимда мусиқа, меънат ва тасвирий саноат фанларнинг тўтган ўрни.

Мусиқа, меънат ва тасвирий саноат фанлари ижтимоий - гуманитар фанлар циклга кирадилар. Уларнинг предмети - бадиий образларда (мусиқа ва расмлар орқали) тасвирланган атрофимиздаги олам.

Меънат ва тасвирий саноат аниқ, мусиқа эса-абстракт ъарактерга эга. Бу фанлардан дарсларни махсус расмийлаштирилган хоналарда ўтказишга тўьри келади.

Уларнинг **мақсади** - болаларни атрофимиздаги оламда нафосатини топиш, тушунишга ўргатиш ва ўз амалиётида тадбиқ этиш.

Вазифалар: 1.Болаларга мусиқавий нота, мусиқавий асар, бадиий образлар, жорий нарсалар ва материаллар ъақида тушунча бериш;

2.Мана шу тушунчалардан фойдаланишга ўргатиш, яони, қўшиқларни айтиш, расмларни чизиш, атрофимиздаги оламни бадиий образлар ва

предметлар ёрдамида тасвирлашга ўргатиш.

Фанларнинг мазмуни Давлат таълим стандартларда ёритилган («Бошланьич таълим», 2008 й, №8).

2.Мусиқа, меънат ва тасвирий саноат дарсларида қўлланиладиган педтехнологиялар.

Мусиқа, меънат ва тасвирий саноат дарсларида педтехнологияларни қўллашни қуйидаги имкониятлар мавжуд.

Оммавий тарзда ишлаш учун:

Занжирдан асосан такрорлаш босқичида фойдаланилади, масалан, ўтган дарсда ўрганилган мавзу бўйича ўқувчилардан кейинги дарсда маолумотларни сураш: болалар бир бирига савол-жавоб беради, кейин укитувчи хулоса чикаради;

Б.Б.Б. усулидан такрорлаш босқичида ъамда болалар ёзишни яхши биладиган пайтда (фақат 1-синфда эмас) фойдаланилади. Унда ўқувчиларга жавоб варақаси берилади, болалар шу варакни 3та бўлимига бўлиб, уларни номлаб (1-Биламан, 2-Билмоқчиман, 3-Билдим), 1- ва 2-чи бўлимларни берилган масала бўйича тўлдирадилар. Масалан, «Мусиқа» дарсида янги мавзуни тушунтиргандан олдин болалар 1-бўлимда янги мавзу бўйича ўз билимларни ёритадилар, 2-бўлимда янги мавзу ъақида нималарни билишга интиладилар деб ёзишади. 3-бўлим янги мавзу ўқитувчи тушунтиргандан кейин тулдирилади. Унда болалар янги мавзу бўйича олган маолумотларни ёритадилар

-**Ақлий хужумни** янги мавзуларни тушунтирганда, катта бўлимларни тугатганда умумлаштириш босқичларида қўллаши мумкин (масалан, мусиқа дарсида «Йил фасллари» мавзу бўйича болалар олдига шундай савол қуйиш мумкин: Йил фаслларга багишланган қайси қўшиқларни биласиз? Унга жавоб берганда болалар бир неча қўшиқларни айтиб беришади. Ақлий хужумни тугатганда кластер тўзиш мумкин.

-**Кластер** бирорта тушунча ёки воқеани таълил қилганда

фойдаланилади, унда унинг таркибий қисмлари ёки унга таосир қилаётган омиллар аниқланади**:**

Мисол учун, меънат дарсида қуйидаги топшириқни бериш мумкин:

Йил фаслларга баьишланган ишлар:

Қишда	**Баъор**да	**Ё**зда	**Куз**да
Қор кураш	Ерни экинларга тайёрлаш	мева ва сабзавот-ларни йиьиш	консерва бан-каларга бекитиш

Сўнг болалар ъар бир йил фаслига оид битта предметини чизадилар:

Қишга- арчани, баъорга- яшил баргни, ёзга- тарвузни ва кузга- пахтани.

Мусиқа ва тасвирий саноат дарсларида **музёрар** усулидан ъам фойдаланиш мумкин:

- доскага чиқарган мусиқавий ёки тасвирий саноатидаги терминлардан иборат **бошкотирма**ни ечиш;

- синф жамоани 2-3та гуруъларга бўлиб, доскага 2 - 3қаторда ёзилган топшириқлар билан («маолум қўшиқнинг муаллифи ким?», «қўшиқ нима ъақида?») плакатни осиб қуйиб, **эстафета**ни ўтказиш;

- оммавий тарзда «қўшиқ турлари», «расм турлари», «қўшиқ номлари», ёки бошқа нарсаларни топиш бўйича **ўйин**ни ўтказиш мумкин.

Кичик гуруъларда ишлаш учун:

-Баъоловчи мунозара усулидан янги мавзуни тушунтиришда, мустаъкамлашда, такрорлашда фойдаланишга тавсия этилади. Унда болаларга бирорта тушунча берилади ва болаларга уни баъолаш, яони ижобий ва салбий томонларни аниқлаш бўйича топшириқ етказилади. Масалан, мусиқа дарсида ўқувчилар жамоасини 4та гуруъга бўлиб, ъар бирига «йил фаслининг маолум

фаслига баьишланган қўшиьини баъолаш» топшириқ берилади. Унда кичик гуруълар ўз саркорини ва ёзувчини тайинлаб, берилган топширигини муъокама қилиб, жавоблар варақасида маолум қўшиьининг ижобий томонларни ва қийинчиликларни белгилайдилар. Мисол учун:

«Оқ пахта тердик» қўшиьининг 4-синф учун ижобий томонлар ва қийинчиликлар.

Ижобий томонлар:	**Қийинчиликлар:**

-**Эгри-бугри** (зиг-заг) усули дарслик йўқ ёки уни сони оз бўлса, «осон» янги мавзуни ўрганиш, тақрорлаш, умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади. Ъар бир гуруъ бирорта мавзу бўйича битта масалани белгиланган вақт (5-8 дак.) давомида маолум қўшигини ўрганади ёки тақрорлайди, шундай қилиб ўзлаштиради. Сўнг 1-гуруъ вакиллари бошқа гуруъларга бориб, уларга ўз масалани тушунтириб беради. Бундан кейин ўқитувчи ўша гуруъларга бу масала бўйича саволларни беради ва жавобларни баъолайди. Шу билан бирга тушунтирилган болаларга ъам баъо қуйилади. Шундай амал ъамма гуруълар билан ўтказилади.

-**Қарорлар шажараси** усули асосан ўтилган мавзуларни такрорлаш, умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади, ъар бир гуруъ бирорта мавзудан тушган масала бўйича белгиланган вақт давомида (3-5 дак.) топшириқ бажаради (мисол учун, «маолум қўшиқнинг моъият-мазмунини аниқлаб беринг». Сунг 1-гуруъ 2-гуруъга, 2-гуруъ 3-гуруъга, 3-гуруъ 4-гуруъга ўз топшириқларни давом қилиш учун беради. Бундай ъаракат ъар бир гуруъга ўз топшириги кайтгунча бажарилади. Кейин гуруълар ўз масала бўйича берилган топшириқни навбати билан тақдим этади ва баъоланади.

Якка тарзда ишлаш учун.

Инсерт усулидан янги мавзуни тушунтиришдан олдин, янги мавзуни мустаъкамлаш, такрорлаш босқичларида фойдаланилади. Унда болаларга матн берилади. Бу матнда «эски» маолумотлар билан бирга янги маолумотлар мавжуд (масалан, бирорта қўшиқ ъақида маолумотлар), болалар уларни 4та белги билан (+, -, !,?) белгиланади. Болалар билмаган («?») белги билан белгиланган маолумотларни ўқитувчи тушунтириб беради.

Эссе усули мусиқа ва тасвирий саноат дарсларида кўрсатилган расм, портрет кўргандан кейин, концертларга экскурсияга олиб боргандан кейин болалар олган таассуротларни кичик иншода (эсседа) ёритадилар.

2-қисмлик кундалик бирорта фикр бўйича (қўшиқ муаллифи ёки «қаърамон»нинг фикри, мақол) болалар ўз изоъларни ёзишади. Масалан,

Фикр	**Изоъ**
«Мен офтобнинг қизиман» А.Носиров шеоридан	

3.Замонавий педтехнологияларни мусиқа ва тасвирий саноат дарсларида қўллаш хусусиятлари.

Юқорида кўрсатилган интерфаол усуллар аноанавий усуллар билан бир қаторида фойдаланилади. Ўқитувчи улардан қайси босқичида, қандай қилиб ишлатилганлигини ўзи аниқлайди**.** Унда ўқитувчига қуйидагиларга эотибор беришга тавсия этилади:

- **фан ва мавзу хусусиятига** (мусиқа ва тасвирий саноат фанларининг гуманитар ъарактери; болалар онгига, дунекарашига, тасаввурларига таосири, атрфимиздаги оламни бадиий образларда тасвирланиши ва хоказо);

-**дарснинг маолум босқичнинг** (такрорлаш босқичи, мавзуни тушунтириш босқичи, мустаъкамлаш босқичи, якунлаш босқичи ва хоказо)

мақсадига ва хусусиятларига;

- **усулнинг имкониятларига** (уни болалар эплайдими);

- **ўқитувчининг имкониятларига** (стол-стулларни кўчиришига, асбоблардан фойдаланишига, болаларни бошқа шаклда жойлашишига) ва хоказо

Фақат юқоридагиларни ъисобга олиб, ўқитувчи ўз фаолиятида замонавий педтехнологияларни қўллашда самарали натижа олади.

А Д А Б И Ё Т Л А Р.

1. Каримов И. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. - Т.,1997й.
2. Каримов И. Юксак малакали кадрлар Ўзбекистон тараққиётининг муъим омили. Т., 1995 й.
3. Ўзбекистон Республикаси таълим тўърисида Қонун. -Т.,1997й.
4. Ўзбекистон Республикаси кадрларни тайёрлаш миллий дастури. - Т., 1997й.
5. Бошланьич таълим концепцияси. -«Бошланьич таълим», 1998й, №6.
6. Мусиқа ва тасвирий саноат фанларидан Давлат таълим стандартлари. (4-синф учун).-Бошланьич таълим 2008 йил 8 август 14-28 бет.
7. Алиқулов А., Хожиева М. Ўқитувчи - бошқарувчи, ўқувчи-ижрочи. -«Маорифат», 2000 й., 1-январ, 10 бет.
8. Обиддинов А. Янги педтехнология-таълимни ривожлантирувчи омил. «Маорифат», 2000 й. 15 январ, 9 бет.
9. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технология моъияти. -«Ъалқ таълими» 1999, №5-сон
10. Педагогик техника педмаъоратнинг таркибий қисми сифатида: «Тарбиявий ишлар методикаси» китобида-Тошкент, 1991 й.
11. Фарберман. Ильор педагогик технология. Тошкент, 1999 й.
12. Йўлдашев Ж. Янги педагогик технология-Тошкент 2003 й.
13. Расулова Л., Зокиров Ш. Янги педагогик технологиялар. Фарьона, ФарДУ 2003 й.

6-МАВЗУ ЗАМОНАВИЙ ПЕДТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАБИАТШУНОСЛИК ДАРСЛАРИДА ҚЎЛЛАШ ХУСУСИЯТЛАРИ.

Режа.

1. Бошланьич таълимида табиатшунослик фанининг тўтган ўрни.

2. Табиатшунослик дарсларида қўлланиладиган замонавий педтехнологиялар.
3. Замонавий педтехнологитяларни табиатшунослик дарсларида қўллаш хусусиятлари.

Таянч иборалар:

Табиатшунослик фани, уни ўқитиш мақсад-вазифалари; қўлланиладиган педтехнологиялар: оммавий, кичик гуруъларда ва якка тарзда ишлаш учун.

1.Бошланьич таълимда табиатшунослик фаннинг тўтган ўрни.

Табиатшунослик фани табиий фанлар циклга киради.

Табиатшунослик фаннинг предмети - атрофимиздаги олам, ўсимликлар, ъашоратлар ва ъайвонот дунёси.

Табиатшунослик фаннинг **мақсад**и - атрофимиздаги олами билан болаларни таништириш.

Вазифалари: 1.Болаларга атрофдаги олам ъақида тушунча бериш, уларни усимликлар, хашоратлар ва хайвонлар ъақидаги билимлари билан таоминлаш; 2.Болаларда экологик онг, экологик билимлар ва экологик ишларда иштирок этишга эътиёжини шакллантириш; 3. Уларда табиатга авайлаб асраш муносабатини шакллантириш.

Фаннинг мазмуни Давлат таълим стандартларда ёритилган.

2.Табиатшунослик дарсларида қўлланиладиган замонавий педтехнологиялари.

Табиатшунослик дарсларида замонавий педтехнологияларни қўллашни қуйидаги имкониятлар мавжуд.

Оммавий тарзда ишлаш учун.

Занжирдан асосан такрорлаш босқичида фойдаланилади, масалан, ўтган дарсда ўрганилган мавзу бўйича ўқувчилар кейинги дарсда бир бирига савол-жавоб беради). Мисол учун, «Гуллар» мавзусидан қўйидаги саволларни

беришлари мумкин: «Сен қайси гулларни биласан?», «Улардан қайсилар сен яшаётган жойида усяпди?», «Қандай гуллар баъорда биринчи булиб очяпди?» ва хоқазо.

Б.Б.Б.усулидан болалар ёзишни яхши биладиган пайтда (фақат 1-синфда эмас), янги мавзуни бошланишида фойдаланилади. Унда ўқувчиларга жавоб варақаси берилади, болалар шу варақни 3та бўлимига бўлиб, уларни номлаб (Биламан, Билмоқчиман, Билдим), 1- ва 2- бўлимларни берилган масала бўйича тўлдирадилар. Масалан, табиатшунослик дарсида янги мавзуни («Уй ъайвонлари») тушунтиргандан олдин ўқувчилар жавоб варақаларида 1-бўлимда янги мавзу ъақида ўз билимларни ёритадилар, 2-бўлимда янги мавзу ъақида нималарни билишга интиладилар деб ёзишади. 3-бўлим янги мавзу ўқитувчи тушунтиргандан кейин тулдирилади. Унда болалар янги мавзу бўйича олган маолумотларни ёритадилар

-Ақлий хужумни янги мавзуларни тушунтирганда, катта бўлимларни тугатганда, умумлаштириш босқичларида қўллаши мумкин (масалан, табиатшунослик дарсида «Йил фасллари» мавзу бўйича болаларга шундай савол бериш мумкин: «Йил фаслларнинг алмашиниши нимада кўринади?» Унга жавоб берганда болалар ъавонинг ўзгарганлиги, шамол, қор-ёмьир борлиги, баргларнинг мавжудлиги ъамда ранг -баранглиги ва бошқа масалаларни ёритиб беришади. Ақлий хужумни тугатганда кластер тузиш мумкин.

Кластер усули бирорта тушунча ёки воқеани таълил қилганда фойдаланилади, унда муъокама қилаётган тушунчанинг таркибий қисмлари ёки унга таосир қилаётган омиллар аниқланади**:**

Йил фасллари:

Қиш	**Баъор**
1. Совук;	**1.Ъаво исяпти;**
2. Қор ёгади;	**2.Шамол бошлаяпти**
3. Лой бўлади.	

Ёз	**Куз**
1.Ъаво иссик;	**1.Ъаво совуяпти;**
2.Болалар дам олияпти.	**2.Сабзавот ва мевалар пишияпти.**

Музёрар усулидан ъам табиатшунослик дарсларида фойдаланиш мумкин:

- доскага чиқарган табиатга боьланган терминлардан иборат **бошқотирма**ни ечиш;

- синф жамоани 2-3 та гуруъларга бўлиб, доскага 2 – 3 қаторда ёзилган топшириқлар билан («саволларга жавоб бериш», «тестларни ечиш») плакатни осиб қўйиб, **эстафета**ни ўтказиш. Мисол учун, болаларга қўйидаги тестларни бериш мумкин:

1.Баъор фаслида енг аввал очайдиган гулларни топинг:

а) лола, атиргул;

в) лолақизьалдоқ, қоқигул;

с) бойчечак, чичмўма.

2.Ўрик нима билан дўстлашди?

а) қуш билан;

в) томчи билан;

с) қуёш билан.

3. «Куйни севган гуллар ъақида эртак»да қайси гул очилмади?

а) бинафша;

в) атиргул;

с) лола.

4.»Куйни севган гуллар ъақида эртак»даги Ъуной Лолани нима қилди?

а) узиб ташлади;

в) қоил билан очди;

с) синдириб қўйди.

5. Баъорда далаларда қандай ишлар қилинади;

а) ерлар ъайдалади;

в) арик, зовурлар тозаланади;

с) ъаммаси тўьри.

6.Нима учун гулларни севишимиз керак?

а) кишида алоъида завқ-шавқ баьишлагани учун;

в) атрофга гўзаллик бахш этади;

с) ъаммаси тўьри.

7.Қалдирьочлар қаерга ин қурадилар;

а) дарахтга;

в) томга;

с) айвон шифтига.

8.Нима учун қушлар бизнинг дўстимиз?

а) зарарли бўлгани учун;

в) кўп бўлгани учун;

с) фойда келтиргани учун.

9.Қанотли дўстларимиз бизга қандай фойда келтирадилар?

а) зарарли хашаротларни қиладилар;

в) меваларга зарар келтирадилар;

с) уя қуради, бола очади.

10.Мақтар чумчук боьини чирқ-чирқ-чирқ,

Севади ёз чоьини чирқ-чирқ-чирқ.

Ушбу шеър қайси қуш ъақида ёзилган?

а) каптар;

в) мусича;

с) чумчуқ.

-оммавий тарзда «усимликлар турлари» ёки «ъайвонлар турлари» мавзусида маолум ъарфдан бошлаётган сўзларни топиш бўйича **ўйин**ни ўтказиш мумкин. Мисол учун «а» ъарфдан бошлаётган гуллар айтинг номларни айтинг (жавоб: атиргул,.......)

Кичик гуруъларда ишлаш учун:

Баъоловчи мунозара усулидан янги мавзуни мустаъкамлашда, такрорлашда фойдаланишга тавсия этилади. Унда болаларга бирорта тушунча берилади ва болаларга уни баъолаш, яони ижобий ва салбий томонларни аниқлаш бўйича топшириқ етказилади. Масалан, табиатшунослик дарсида ўқувчилар жамоасини 4та гуруъга бўлиб, ъар бирига «йил фаслининг маолум фаслини баъолаш» топшириқ берилади, Унда кичик гуруълар ўз саркорини ва ёзувчини тайнлаб, берилган топширигини муъокама қилиб, жавоблар варақасида унинг ижобий ва салбий томонларни белгилайдилар, масалан:

Баъорнинг ижобий ва салбий томонлари

Ижобий:	**Салбий**:
1.Ъаво исяпти.	1.Шамол булияпти.
2.Барча усимликлар яшил буляпти.	2.Тез-тез ёмгурлар буляпти.
3.Барглар чикяпти.	3.Далаларда ва огородларда ишлар купаяпти.
4.Одамларда кайфияти кутариляпти.	

Сўнг хулоса чиқарилади: баъорда ижобий ва салбий томонлари мавжуд, ижобийлардан хурсанд бўлиш керак, салбийлардан хапа булмаслик

керак, чунки, қўшиқда айтганидек, «табиатда ёмон ъаво йўқ».

Эгри-бугри (зиг-заг) усули дарслик йўқ ёки уни сони оз бўлса, «осон» янги мавзуни ўрганиш, такрорлаш, умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади. Ъар бир гуруъ бирорта мавзу (мисол учун, «Уй ва ёвойи ъайвонлари») бўйича битта масалани белгиланган вақт (5-8 дак.) давомида бу масалани ўрганади ёки такрорлайди, шундай қилиб ўзлаштиради. Сўнг 1-гуруъ вакиллари бошқа гуруъларга бориб, уларга ўз масалани тушунтириб беради. Бундан кейин ўқитувчи ўша гуруъларга бу масала бўйича саволларни беради ва жавобларни баъолайди. Шу билан бирга тушунтирилган болаларга ъам баъо қуйилади. Бу амал охирги гуруъ ўз масалани тушунтиргунча такрорланади.

Қарорлар шажараси усули асосан ўтилган мавзуларни такрорлаш ъамда умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади, ъар бир гуруъ бирорта мавзудан (мисол учун, «Уй ва ёвои усимликлар») тушган масала бўйича белгиланган вақт давомида (3-5 дак.) топшириқ бажаради. Сўнг 1-гуруъ 2- гуруъга, 2-гуруъ ку 3-гуруъга, 3-гуруъ 4-гуруъга ўз топшириқларни давом қилиш учун беради. Бундай ъаракат ъар бир гуруъга ўз топшириги кайтгунча бажарилади. Кейин гуруълар ўз масала бўйича берилган топшириқни навбати билан тақдим этади ва баъоланади.

Якка тарзда ишлаш учун.

Инсерт усулидан янги мавзуга кириш, янги мавзуни мустаъкамлаш, такрорлаш босқичларида фойдаланилади. Унда болаларга матн берилади. Бу матнда «эски» маолумотлар билан бирга янги маолумотлар мавжуд (масалан, бирорта олим-табиатшунос ъақида маолумотлар), болалар уларни 4та белги билан (+, -, !,?) белгилашади. Болалар билмаган, яони (?) белги билан белгиланган маолумотларни ўқитувчи тушунтириб беради.

Эссе усули табиатшунослик дарсларида кўрсатилган расм, муляж ёки макет кўргандан кейин, экскурсияга олиб боргандан кейин болалар олган

таассуротларни кичик иншода (эсседа) ёритадилар.

2-қисмлик кундалик бирорта фикр бўйича (олим-табиатшуносларнинг фикрлари, мақоллар ва хоказо) болалар ўз изоъларни ёзишади. Масалан:

Фикр	Изоъ
Ёз қишни боқади. (Мақол)	

3. Замонавий педтехнологияларни табиатшунослик дарсларида қўллаш хусусиятлари.

Юқорида кўрсатилган интерфаол усуллар аноанавий усуллар билан бир қаторида фойдаланилади. Ўқитувчи улардан қайси босқичида, қандай қилиб ишлатилганлигини ўзи аниқлайди**.**

Мисол тариқасида Тошкент шаъар 50-мактабнинг бошланьич синф ўқитувчиси Г. А. Хўжаеванинг 4-синфда «Табиатшунослик» фани бўйича ўтган дарсини ПТ қонунларига бўйсундирган ъолда келтириш мумкин (Иловага каранг). Унда табиатшунослик дарсида урганилган мавзулар, бундан ташкари экологик муаммолар ва баъзи хайвонлар озиши ва юколиши масалалари «экологик суд» деган ролли уйин усулида ёритилган.

Шу уйин оркали болаларни «Кизил китобига», экологик муаммоларга диққатини тортишга харакат килинган.

А Д А Б И Ё Т Л А Р.

1. Каримов И. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. - Т.,1997й.
2. Каримов И. Юксак малакали кадрлар Ўзбекистон тараққиётининг муъим омили. Т., 1995 й.
3. Ўзбекистон Республикаси таълим тўърисида Қонун. -Т.,1997й.
4. Ўзбекистон Республикаси кадрларни тайёрлаш миллий дастури. - Т., 1997й.
5. Бошланьич таълим концепцияси. -«Бошланьич таълим», 1998й, №6.
6. Алиқулов А., Хожиева М. Ўқитувчи - бошқарувчи, ўқувчи-ижрочи. - «Маорифат», 2000 й., 1-январ, 10 бет.

7. Обиддинов А. Янги педтехнология-таълимни ривожлантирувчи омил. «Маорифат», 2000 й. 15 январ, 9 бет.
8. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технология моъияти. -«Ъалқ таълими» 1999, №5-сон
9. Педагогик техника педмаъоратнинг таркибий қисми сифатида: «Тарбиявий ишлар методикаси» китобида-Тошкент, 1991 й.
10. Фарберман. Ильор педагогик технология. Тошкент, 1999 й.
11. Йўлдашев Ж. Янги педагогик технология-Тошкент 2003 й.
12. Расулова Л., Зокиров Ш. Янги педагогик технологиялар. Фарьона, ФарДУ 2003 й.

7-МАВЗУ: ЗАМОНАВИЙ ПЕДТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ДАРСЛАРИДА ҚЎЛЛАШ ХУСУСИЯТЛАРИ.

Режа.

1. Бошланьич таълимида жисмоний тарбия фанларнинг тўтган ўрни.
2. Жисмоний тарбия дарсларида қўлланиладиган замонавий педтехнологиялар, уларнинг хусусиятлари.

Таянч иборалар:

Жисмоний тарбия фани, уни ўқитиш мақсад-вазифалари; қўлланиладиган педтехнологиялар: оммавий, кичик гуруъларда ва якка тарзда ишлаш учун.

1.Бошланьич таълимда жисмоний тарбия фаннинг тўтган ўрни.

Жисмоний тарбия фани табиий фанлар циклга киради.

Унинг **предмети – болаларнинг** таълим стандартлар бўйича бажарадиган жисмоний амаллар.

Жисмоний тарбия фаннинг **мақсади** - болаларни дастуридаги жисмоний амалларни бажаришга ўргатиш.

Вазифалари: 1.Болаларга дастуридаги жисмоний амалларни бажаришни тушунтириш; 2.Уларга куйядиган талаблари ва хафсизлик

қоидалари билан болаларни таништириш; 3. Болаларни махсус машқлар ёрдамида дастурдаги амалларни тўьри бажаришга ўргатиш; 4.Уларда соглом турмуш тарзини шакллантириш; 5.Болаларда спортга интилишини ривожлантириш.

Фаннинг мазмуни Давлат таълим стандартларда ёритилган («Бошланьич таълим», 2008 й., №5).

2 Жисмоний тарбия дарсларида қўлланиладиган замонавий педтехнологиялар, уларнинг хусусиятлари.

Жисмоний тарбия дарсларида замонавий педтехнологияларни қўллашни қуйидаги имкониятлар мавжуд.

Оммавий тарзда ишлаш учун.

Занжирдан асосан такрорлаш босқичида фойдаланилади, масалан, ўтган дарсда ўрганилган мавзу бўйича ўқувчилардан кейинги дарсда маолумотларни сураш (болалар бир бирига савол-жавоб беради);

Ақлий хужумни янги мавзуларни тушунтирганда, катта бўлимларни тугатганда, умумлаштириш босқичларида қўллаши мумкин (масалан, жисмоний тарбия дарсида «Тўпи билан бажарадиган ўйинлар» мавзу бўйича болалар олдига шундай савол қуйиш мумкин: «Болалар, тўпи билан бажарадиган ўйинларда сиз қайсиларда иштирок этдингиз? Жавоб берганда болалар «футбол», « лапта», «волейбол» ва бошқа турли ўйинларни айтиб беришади. Ақлий хужумни тугатганда кластер тўзиши мумкин.

Кластер бирорта тушунча ёки воқеани таълил қилганда фойдаланилади, унда муъокама қилаётган тушунчанинг таркибий қисмлари ёки унга таосир қилаётган омиллар аниқланади:

ТЎП билан ўйинлари:

1.Футбол. **2.Волейбол.** **3.Гандбол.** **4.Баскетбол.** **5.Лапта**

Хулосани чиқариш мумкинки, мазкур ўйинлардан 4тани бирлаштирадиган сўз - «бол», инглиз тилидан таржима - «тўп», чунки кластерда кўрсатилган ўйинлар тўртаси тўпи билан бажарилади.

Жисмоний тарбия дарсларида **музёрар** усулидан ъам фойдаланиш мумкин:

- жисмоний тарбияга, спортга боьланган терминлардан иборат **бошкотирма**ни ечиш;

- синф жамоани 2-3 та гуруъларга бўлиб, доскага 2 - 3қаторда ёзилган топшириқлар билан («саволларга жавоб бериш», «тестларни ечиш») плакатни осиб қуйиб, **эстафета**ни ўтказиш;

- оммавий тарзда «спорт ўйин турлари» мавзусида маолум ъарфдан бошлаётган **сўзларни топиш** бўйича ўйинни ўтказиш мумкин**;**

- «доира шаклида» жойлашганда болалардан мавзу бўйича **саволларга жавобларни олиш**

Кичик гуруъларда ишлаш учун:

-Баъоловчи мунозара усулидан янги мавзуни мустаъкамлашда, такрорлашда фойдаланишга тавсия этилади. Унда болаларга бирорта тушунча берилади ва болаларга уни баъолаш, яони ижобий ва салбий томонларни аниқлаш бўйича топширик етказилади. Масалан, жисмоний тарбия дарсида ўқувчилар жамоасини 4та гуруъга бўлиб, ъар бирига « йил фаслларга қаратилган маолум спорт турларини баъолаш» топширик берилади, Унда кичик гуруълар ўз саркорини тайнлаб, берилган топширигини муъокама қилиб, унинг ижобий ва салбий томонларни белгилайдилар, масалан:

Ёзги пайтидаги футбол ўйинни баъолаш:

Ижобий:	**Салбий**:
1.Ъаво иссик,	1.Ъаво иссик, югирганда яна ъам иссик бўлади
2.Скамейкалар етмаса ерда утириш мумкин	2.Ъаво иссик - терлатади
3. Барча усимликлар яшил буляпти, сояни беради	3.Офтоб бетига уриб, тўп кўринмайди

Сўнг **хулоса** чиқарилади: ёзда ижобий ва салбий томонлари мавжуд, ижобийлардан хурсанд бўлиш керак, салбийлардан хапа булмаслик керак, чунки, қўшиқда айтганидек, «табиатда ёмон ъаво йўқ».

Эгри-бугри усули «осон» янги мавзуни ўрганиш (дарслик йўқ ёки уни сони оз бўлса), такрорлаш, умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади. Ъар бир гуруъ бирорта мавзу бўйича, мисол учун, «Йил фаслларга қаратилган спорт ўйинлари» мавзу бўйича битта масалани белгиланган вақт (5-8 дак.) давомида бу масалани (мисол учун, енгил атлетика) ўрганади ёки такрорлайди, шундай қилиб ўзлаштиради. Сўнг 1-гуруъ вакиллари бошқа гуруъларга бориб, уларга ўз масалани тушунтириб беради. Бундан кейин ўқитувчи ўша гуруъларга бу масала бўйича саволларни беради ва жавобларни баъолайди. Шу билан бирга тушунтирилган болаларга ъам баъо қуйилади. Бу амал охирги гуруъ ўз масалани тушунтиргунча ва уни ўқитувчи болалардан сурагунча такрорланади.

Қарорлар шажараси усули асосан ўтилган мавзуларни такрорлаш ъамда умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади, ъар бир гуруъ бирорта мавзудан (мисол учун, «гимнастика») тушган масала бўйича белгиланган вақт давомида (3-5 дак.) ўз топши-рикни(мисол учун, «лента билан машқлар», «булава билан машқлар», «предметсиз гимнастик машқлар») бажаради. Сўнг 1-гуруъ 2-гуруъга, 2-гуруъ 3-гуруъга, 3-гуруъ 4-гуруъга ўз топшириқларни давом қилиш учун беради. Бундай ъаракат ъар бир гуруъга ўз топшириги кайтгунча бажарилади. Кейин

гуруълар ўз масала бўйича берилган топшириқни навбати билан тақдим этади ва баъоланади.

Якка тарзда ишлаш учун.

Инсерт усулидан янги мавзуга кириш, янги мавзуни мустаъкамлаш, такрорлаш босқичларида фойдаланилади. Унда болаларга матн берилади. Бу матнда «эски» маолумотлар билан бирга янги маолумотлар мавжуд (масалан, бирорта олим-табиатшунос ъақида маолумотлар), болалар уларни 4та белги билан (+, -, !,?) белгилашади. Болалар билмаган, яони ? белги билан белгиланган маолумотларни ўқитувчи тушунтириб беради.

Эссе усули жисмоний маданият дарсларида кўрсатилган намуна, расм кўргандан кейин, мусобақага олиб боргандан кейин болалар олган таассуротларни кичик иншода (эсседа) ёритадилар.

2-қисмлик кундалик бирорта фикр бўйича (олимларнинг фикрлари, мақоллар ва хоказо) болалар ўз изоъларни ёзишади. Масалан,

Фикр	**Изоъ**
Соьлом танда соьлом акл. (Мақол).	**Инсон соь булса, касал булмаса, куйилган максадларга эришади: ъам яхши укийди, ъам мехнат килади, ъам ижодиёт этади.**

2.Замонавий педтехнологияларни жисмоний тарбия дарсларида қўллаш хусусиятлари.

Юқорида кўрсатилган интерфаол усуллар аноанавий усуллар билан бир қаторида фойдаланилади. Ўқитувчи улардан қайси босқичида, қандай қилиб ишлатилганлигини ўзи аниқлайди. Унда ўқитувчига қуйидагиларга эотибор беришга тавсия этилади:

- фан ва мавзу хусусиятига (жисмоний тарбия фанининг «тирик», табиий характери; болалар ъаракатига, тасаввурларига таосири, турмуш тарзига қаратилганлиги);

-дарснинг маолум босқичнинг (такрорлаш босқичи, мавзуни тушунтириш босқичи, мустаъкамлаш босқичи, якунлаш босқичи ва хоказо) мақсадига ва хусусиятларига;

- усулнинг имкониятларига (уни болалар иплайдими);

- ўқитувчининг имкониятларига (спорт асбобларни кўчиришига, болаларни бошқа шаклда жойлашишига, дарсларда амалий намуналарни кўрсатишига) ва хоказо.

Фақат юкоридагиларни ъисобга олиб, ўқитувчи ўз фаолиятида замонавий педтехнологияларни қўллашда самарали натижа олади.

АДАБИЁТЛАР.

1. Каримов И. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. - Т.,1997й.
2. Каримов И. Юксак малакали кадрлар Ўзбекистон тараққиётининг муъим омили. Т., 1995 й.
3. Ўзбекистон Республикаси таълим тўьрисида Қонун. -Т.,1997й.
4. Ўзбекистон Республикаси кадрларни тайёрлаш миллий дастури. - Т., 1997й.
5. Бошланьич таълим концепцияси. -«Бошланьич таълим», 1998й, №6.
6. Алиқулов А., Хожиева М. Ўқитувчи - бошқарувчи, ўқувчи-ижрочи. - «Маорифат», 2000 й., 1-январ, 10 бет.
7. Обиддинов А. Янги педтехнология-таълимни ривожлантирувчи омил. «Маорифат», 2000 й. 15 январ, 9 бет.
8. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технология моъияти. -«Ъалқ таълими» 1999, №5-сон
9. Педагогик техника педмаъоратнинг таркибий қисми сифатида: «Тарбиявий ишлар методикаси» китобида-Тошкент, 1991 й.
10. Фарберман. Ильор педагогик технология. Тошкент, 1999 й.
11. Йўлдашев Ж. Янги педагогик технология-Тошкент 2003 й.
12. Расулова Л., Зокиров Ш. Янги педагогик технологиялар. Фарьона, ФарДУ 2003 й.

8-МАВЗУ: ЗАМОНАВИЙ ПЕДТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ «ОДОБНОМА» ДАРСЛАРИДА ВА ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА ҚЎЛЛАШ ХУСУСИЯТЛАРИ.

Режа.

1. Бошланьич таълимида «Одобнома»фаннинг тўтган ўрни ва хусусиятлари.
2. Бошланьич таълимда тарбия жараёнининг тўтган ўрни ва хусусиятлари.
3. «Одобнома» дарсларида ва тарбия жараёнида қўлланиладиган замонавий педтехнологияларнинг хусусиятлари.

Таянч иборалар:

Одобнома фани, уни ўқитиш мақсад-вазифалари; тарбия жараёни, уларда қўлланиладиган педтехнологиялар: оммавий, кичик гуруъларда ва якка тарзда ишлаш учун.

1.Бошланьич таълимда «Одобнома» фаннинг тўтган ўрни ва хусусиятлари.

«Одобнома » фани ижтимоий-гуманитар фанлар циклга киради.

Унинг **предмети-**жамиятимиздаги инсонлар, оила аозоларининг хақлар ва бурчлар, ўзаро муносабатлар, ижтимоий .

Фаннинг **мақсади** - жамиятимизда ъуқуқий жиъатдан қабул қилинган қонунлар, фуқароларнинг хақлари ва бурчлари, инсонларнинг ўзаро муносабатлари билан болаларни таништириш.

Вазифалари: 1.Болаларни давлатимизда ъаракат қилаётган ъуқуқий қонунлар, инсонларнинг хақлари ва бурчлари, миллий қадриятлар ъақидаги билимлари билан таоминлаш; 2.Болаларда қонунга асослаб юриб - туришга эътиёжини шакллантириш; 3.Уларда катталарга, ота-оналарга хурматини, жамиятга, унинг рахбарларга, миллий қадриятларга тўъри муносабатини, садоқатини шакллантириш.

2. Бошланьич таълимда тарбия жараённинг тўтган ўрни ва хусусиятлари.

Бошланьич таълимда тарбия жараёни муъим ўрин тутади.

Тарбия жараённинг мақсади: Болаларни баркамол авлод, комил инсонни

шакллантириш руъида тарбиялаш

Вазифалари: 1.Ўқувчиларнинг сихат-саломатлигини мустаъкамлаш, уларда соглом турмуш тарзи асосларини шакллантириш. 2.Ўқувчиларда ақлий кобилиятларни ривожлантириш, уларда билимларга, ўқишга интилишини шакллантириш. 3.Болаларнинг ахлок-одоб тарбияси. 4.Ўқувчиларда меъnатга ъурматини тарбиялаш, меънат фаолиятидаги оддий кўникма ва малакаларни шакллантириш ва касб танлашда ёрдам бериш. 5.Болалар нафосат тарбияси. 6. Болалар маонавий-маорифий тарбияси.

Тарбиявий жараён ўз хусусиятларига эга, у нафақат дарларда (шу жумладан - «одобнома» дарсларида), балки синфдан ва дарсдан ташкари вақтларида, мактабдан ташқари муассасаларида ъамда болалар яшаш жойларида ъам ўтказилади.

3. «Одобнома» дарсларида ва тарбия жараёнида замонавий педтехнологияларни куллаш хусусиятлари.

«Одобнома» дарсларида замонавий педтехнологияларни қўллашни қуйидаги имкониятлар мавжуд.

Оммавий тарзда ишлаш учун.

Занжирдан дарснинг такрорлаш босқичида фойдаланилади, масалан, ўтган дарсда ўрганилган мавзу бўйича ўқувчилардан кейинги дарсда маолумотларни сўраш (болалар бир бирига савол-жавоб беради): тарбия жараёнида эса бирорта масалани аниқлашда, такрорлашда «занжирдан» фойдаланиш мумкин.

Б.Б.Б.усулидан «Одобнома» дарсида такрорлаш босқичида ъамда болалар ёзишни яхши биладиган пайтда (фақат 1-синфда эмас), тарбия жараёнида эса бирорта масалани ўрганганда ёки такрорлаганда фойдаланилади. Унда ўқувчиларга жавоб варақаси берилади, болалар шу варакни 3та бўлимига бўлиб, уларни номлаб (Биламан, Билмоқчиман, Билдим), 1 ва 2чи бўлимларни берилган масала бўйича тўлдирадилар. Масалан, «Ижтимоий жойларда юриб туриш қоидалари» мавзуси бўйича янги

мавзуни тушунтиргандан олдин ўқувчилар жавоб варақаларида 1-бўлимда ўз билган нарсаларни ёритадилар, 2-бўлимда нималарни билишга интиладилар деб ёзишади. 3-бўлим янги мавзу ўқитувчи тушунтиргандан кейин тўлдирадилар. Унда болалар янги мавзу бўйича олган маолумотларни ёритадилар.

Ақлий хужумни янги мавзуларни тушунтирганда, катта бўлимларни тугатганда, умумлаштириш босқичларида қўллаши мумкин (масалан, «Одобнома» дарсида ёки тарбиявий тадбирда «Оила аозоларининг ўзаро муносабатлари» мавзу бўйича болалар олдида шундай савол қуйиш мумкин: «Оилада ким асосий ролр ўйнайди?». Жавоб берганда болалар турли хил гапириш мумкин: «ота», «она», «ота-оналар», унда болалар ўз оилада бўлган оилавий муносабатларни ъисобга олиб гапиришади. Жавобларни таълил қилиб, ўқитувчи оилада отанинг, кейин-онанинг асосий ролини уйнаганини тасдикдайди. Ақлий хужумни тугатганда кластер тўзиш мумкин.

Кластер бирорта тушунча ёки воқеани таълил қилганда фойдаланилади, унда муъокама қилаётган тушунчанинг таркибий қисмлари ёки унга таосир қилаётган омиллар аниқланади, мисол учун:

Оиланинг шажараси (тарихи ва таркиби).

Катта авлод (ота-онанинг ота-оналари)	Ота-онаси	Болалари (угил, кизлар)	Неваралари

«Квадрат» («Жадваллар») усули болаларни чукуррок ўрганиш мақсадида фойдаланилади, жумладан, уларнинг қизиқишлари ва эътиёж-ларини. Бунда ўқитувчи болаларга ъар бирига жавоб варақани бериб, уларга квадрат ичига қуйидагиларни ёзишни таклиф этади:

-чап юкори бурчакда ўзини бита сўз билан ифодаланиш;

-унг юкори бурчакда ўзи фахрланадиган нарсани ёзиш;

-чап пастки бурчакда ўзи тўьрисидаги брорта сирни ошкор қилиш (жиддий сир бўлиши шарт эмас, у атрофдагилардан бирортаси билмайдиган сир бўлиши керак);

-унг пастки бурчакда ўзи яхши курадиган машьулоти (хобби)ни ёзиш.

Барча синф ўқувчилари ўз ишларини якунлаб, уни деворга осиб қуйиб, бошқа ўқувчиларга тақдим этишади. Бу усул куп вақт олмайди, лекин уни ёрдамида ўқитвчи ўз ўқувчиларни чукуррок ўрганишга имкон топади.

Ролни ижро этиш усули ўқитувчидан ролли ўйин технологиясини яхши ўзлаштиришни талаб этади. Бу усул интерфаол усуллар гуруъига киради. Ўйиндан олдин ўқитувчи ўйин вазиятини тушунтиради, унинг персонаж (қаърамон)ларнинг типик хатти-ъаракатларни тавсифланади. Ўқувчи-катнашчилар бу маолумотлардан фойдаланиб, белгиланган ролларни ихтиёрий тарзда ижро этадилар. Шунинг учун ўйин катнашчиларни эхтиёткорлик ва мохирлик билан танлаш керак.

Ўйинни тайёрлашда шундай вазиятни яратиш керакки, унда «томошабинлар» «қаърамонларни» таниш мумкин булсин. Ўқитувчи ўйин тугатгандан сунг якун чиқаради, унда у болаларнинг эотиборини «актёрлар» айтган аниқ гапларига эмас, балки машқ мақсадига каратиши керак. Бу усул ўқувчиларнинг дунёқарашини кенгайтиради, мустақил фикрлашгша ўргатади, хаёлини ривожлантиради. Ролни ижро этиш усулида қуйидаги тадбирларни ўтказиш мумкин: «Эртаклар дунёсида», «Амир Темур замонавий мактаб (лицей, коллеж)да», «Сиз А.Навоийнинг қаърамонлар ўртасида», «Террорчиларни суд қилиш»

«Одобнома» дарсларида ва тарбия жараёнида **музёрар** усулидан ъам фойдаланиш мумкин:

- доскага чиқарган «Одобнома»га, тарбияга боьланган терминлардан иборат **бошқотирмани ечиш;**

- синф жамоани 2-3та гуруъларга бўлиб, доскада 2-3қаторда ёзилган топшириқлар билан («Тўъри жавобини топиш», «Тестларни ечиш» плакатини осиб қуйиб, **эстафетани ўтказиш;**

- оммавий тарзда «Одобнома»га ва тарбияга оид, маолум ъарфдан бошлаётган **сўзларни топиш бўйича ўйинни ўтказиш мумкин.**

Кичик гуруъларда ишлаш учун:

Баъоловчи мунозара усулидан «Одобнома» дарсларида ёки тарбия жараёнида янги мавзуни мустаъкамлашда, такрорлашда фойдаланишга тавсия этилади. Унда болаларга бирорта тушунча берилади ва болаларга уни баъолаш, яони ижобий ва салбий томонларни аниқлаш бўйича топшириқ етказилади. Масалан, ўқувчилар жамоасини 4та гуруъга бўлиб, ъар бирига ўқитувчи топшириқ беради. Унда кичик гуруълар ўз саркорини ва «ёзувчини» тайнлаб, берилган топширигини муъокама қилиб, жавоблар варақасида унинг ижобий ва салбий томонларни белгилайдилар, масалан:

Оиланинг ижобий ва салбий томонлари

Ижобий:

1.Оилада мураккаб вазиятда бир бирига ёрдам беришади.
2.Зарур пайтда биргаликда битта ишини бажарадилар.
3. бошқа ва хоказо.....

Салбий:

1.Оиласиз инсон мураккаб вазиятда кийиналади.
2.Баози пайтларда бир ўзи колади.
3. бошқа......

Иккала томонларни аниқлагандан сунг хулоса чиқарилади: Ъар бир оилада ижобий ва салбий томонлар мавжуд, лекин оилада яшаш кулайрок, якка яшаш кийин, нокулай. Оилани қадрлаш керак.

Эгри-бугри усули «осон» янги мавзуни ўрганишда дарсликлар сони оз бўлса, ёки такрорлаш, умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда

болалар кичик гуруъларга бўлинади. Ъар бир гуруъ бирорта мавзу бўйича, мисол учун, « Давлат рамзлари» мавзу бўйича битта масалани («Байрок», «Герб», «Мадхия») белгиланган вақт (5-8 дак.) давомида ўрганади ёки такрорлайди, шундай қилиб ўзлаштиради. Сўнг 1-гуруъ вакиллари бошқа гуруъларга бориб, уларга ўз масалани («Байрок») тушунтириб беради. Бундан кейин ўқитувчи ўша гуруъларга бу масала бўйича саволларни беради ва жавобларни баъолайди. Шу билан бирга масалани тушунтирилган болаларга ъам баъо куйилади. Бу амал охирги гуруъ ўз масалани тушунтиргунча ва ўқитувчи уни бошқа гуруълардан сурагунча такрорланади. Охирида ўқитувчи якун чиқаради, унда болаларга ъам тушунтиргани, ъам ўзлаштиргани учун баъо чиқаради.

Қарорлар шажараси усули асосан ўтилган мавзуларни такрорлаш ъамда умумлаштириш мақсадида фойдаланилади. Унда болалар кичик гуруъларга бўлинади, ъар бир гуруъ бирорта мавзудан (мисол учун, «Ўзбекистонда байрамлар кунлари») тушган масала бўйича («Ватанни ъимоячилар куни», «8-март байрами», «9-май», «1-июн», «Мустақиллик куни» ва бошқалар) белгиланган вақт (3-5 дак.) давомида топшириқ бажаради (байрам ъақида ёзишади). Сўнг 1-гуруъ 2- гуруъга, 2-гуруъ 3-гуруъга, 3-гуруъ 4-гуруъга ўз топшириқларни давом қилиш учун беради. Бундай амал ъар бир гуруъга ўз топшириги қайтгунча бажарилади. Кейин гуруълар ўз масала бўйича берилган топшириқни навбати билан тақдим этади ва баъоланади.

Якка тарзда ишлаш учун.

Инсерт усулидан янги мавзуга кириш, янги мавзуни мустаъкамлаш, такрорлаш босқичларида фойдаланилади. Унда болаларга матн берилади. Бу матнда «эски» маолумотлар билан бирга «янги» маолумотлар мавжуд (масалан, бирорта олим, асар муаллифи ъақида маолумотлар), болалар уларни 4та белги билан (+, -, !,?) белгилашади. Болалар билмаган, яони (?) белги билан белгиланган маолумотларни ўқитувчи тушунтириб беради.

Эссе усули «Одобнома» дарсларида ъамда тарбия жараёнида кўрсатилган расм кўргандан кейин, экскурсияга олиб боргандан кейин болалар олган таассуротларни кичик иншода (эсседа) ёритадилар. ЭССЕ тез-тез маолум мавзу бўйича ёзилади: «Мен таотилимни қандай ўтказдим», «Кинога экскурсиядан колган таассуротлар» ва хоказо.

2-қисмлик кундалик бирорта фикр бўйича (олимларнинг фикрлари, мақоллар ва хоказо) болалар ўз изоъларни ёзишади. Масалан,

Фикр	Изоъ
Она битта, Ватан ягона.	

Тест усулидан ъар бир фанидаги, ъар бир мавзудаги дарсида фойдаланиш мумкин. Мисол учун, «одобнома» дарсида ёки тарбия жараёнида қўйидаги тестларни бериш мумкин (Иловага қаранг)

1.Мақолни топинг:

А) Еркин егатга ертагиекинни екди.

В) Бир кун бурун сочсанг,

Ъафта бурун ўрасан.

С) Айтсалар ойим бизга,

Уйқу келади кўзга.

2.«Шамол ботир» ертагидаги шамол юлида нимани учратди?

А) Қишни.

Б) Чумолини.

С) Қўньизни.

3.«Тегирмонда кесак отма, ўзингга тегади» деган нақл қайси ертакдан

олинган?

А) «Шамол ботир».

Б) Куйни севган гуллар ъақида эртак.

С) «Томчи ъақидаги эртак»дан.

4.«Бувижонимга» шеърининг муаллифи ким?

А) Миршакар.

Б) Ъилола Исоқова.

С) Қамбар ота.

5. 8-март байрами кимларнинг байрами?

А) Онажон, бувижонларнинг.

Б) Хотин-қизларнинг.

С) Ъаммаси тўъри.

6.«Расм» ъикоясидаги бола катта бўлса нима иш қилади?

А) Куй чалади.

Б) Расм чизади.

С) Машина ъайдайди.

7. «Нилуфар» ертагидаги чол билан кампир нимани орзу қиладилар?

А) Фарзандли бўлишни.

Б) Бой бўлишни.

С) Ъосил мўл бўлишини.

8.Сувгули - Нилуфар олдин ким бўлган?

А) гул бўлган

Б) қизча бўлган

С) сув гули бўлган.

9. Азиза Аъмедованинг «Гуллар суъбати» ъикоясида қатнашган гулларнинг номини топинг:

А) Атиргул, чиннигул, тугмачагул.

Б) Наврўзгул, бинафша, наргизгул.

С) Райъон, ўсма, ялпиз.

10.«Наврўз таомлари»ни белгиланг:

А) мастава, палов

Б) димлама, шавла

С) сумалак, кўк сомса, ъалим.

11.«Сумалак»нинг киши ъаётида қандай фойдаси бор?

А) Ланж ва беъол қилади

Б) Соьлигини тиклайди, бардам қилади

С) Кўнгилгатегади, бошни оьиртади

12.Полвон бўлиш учун нималар қилиш керак?

А) кўп овқат ейиш

Б) кўп дам олиш

С) югуриш, оьир тошлар кўтариш.

13.Спорт турларини топинг:

А) футбол, кураш, сузиш

Б) мактмаб, ўйингоъ

С) копток, турник.

14. Азиз инсонлар хотирасини еслатувчи майдон номини топинг:

А) Мустақиллик майдони

Б) Шаъидлар ъиёбони

С) Миллий боь.

15.9-май қандай кун ъисобланади?

А) Хотира ва қадрлаш куни

Б) Ьалаба байрами

С) Ъаммаси тўьри.

3.Замонавий педтехнологияларни «Одобнома» дарсларида ва тарбия жараёнида қўллаш хусусиятлари.

Юқорида кўрсатилган интерфаол усуллар аноанавий усуллар билан бир қаторида фойдаланилади. Ўқитувчи улардан қайси босқичида, қандай қилиб ишлатилганлигини ўзи аниқлайди. Унда ўқитувчига қуйидагиларга эотибор беришга тавсия этилади:

- фан ва мавзу хусусиятига(«Одобнома фанининг ва тарбия жараёнининг ижтимоий-гуманитар характери, унинг бола дунёқарашига, тасаввурларига, юриб туришига таосири, атрофимиздаги оламни билишига қаратилганлиги;

-дарснинг ва тадбирнинг маолум босқичнинг (такрорлаш босқичи, мавзуни тушунтириш босқичи, мустаъкамлаш босқичи, якунлаш босқичи ва хоказо) мақсадига ва хусусиятларига;

- ўқитувчининг имкониятларига (жихозларни кўчиришига, болаларни бошқа шаклда жойлашишига, амалий намуналарни кўрсатишига) ва хоказо.

Фақат юкоридагиларни ъисобга олиб, ўқитувчи ўз фаолиятида замонавий педтехнологияларни қўллашда самарали натижа олади.

А Д А Б И Ё Т Л А Р.

1. Каримов И. Баркамол авлод - Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. - Т.,1997й.
2. Каримов И. Юксак малакали кадрлар Ўзбекистон тараққиётининг муъим омили. Т., 1995 й.
3. Ўзбекистон Республикаси таълим тўьрисида Қонун. -Т.,1997й.
4. Ўзбекистон Республикаси кадрларни тайёрлаш миллий дастури. - Т., 1997й.

5. Бошланьич таълим концепцияси. -«Бошланьич таълим», 1998й, №6.
6. Алиқулов А., Хожиева М. Ўқитувчи - бошқарувчи, ўқувчи-ижрочи. - «Маорифат», 2000 й., 1-январ, 10 бет.
7. Обиддинов А. Янги педтехнология-таълимни ривожлантирувчи омил. «Маорифат», 2000 й. 15 январ, 9 бет.
8. Сайидахмедов Н. Янги педагогик технология моъияти. -«Ъалқ таълими» 1999, №5-сон
9. Педагогик техника педмаъоратнинг таркибий қисми сифатида: «Тарбиявий ишлар методикаси» китобида-Тошкент, 1991 й.
10. Фарберман. Ильор педагогик технология. Тошкент, 1999 й.
11. Йўлдашев Ж. Янги педагогик технология-Тошкент 2003 й.
12. Расулова Л., Зокиров Ш. Янги педагогик технологиялар. Фарьона, ФарДУ 2003 й.

9-Мавзу:БОШЛАНЬИЧ ТАЪЛИМДА ЗАМОНАВИЙ ВА ИЛЬОР ПЕДТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ КЎРСАТКИЧЛАРИ ВА ОММАЛАШТИРИШ ЙЎЛЛАРИ.

Режа.

1. Замонавий, ильор ва янги педтехнологияларни бошланьич мактабда қўллаш кўрсаткичлари.
2. Бошланьич таълимда ильор педтехнологияларни қўллаш тажрибасини оммалаштириш йўллари.

Таянч иборалар:

Бошланьич таълимда замонавий педтехнологияларни қўллаш кўрсаткичлари; ильор тажрибасини оммалаштириш йўллари.

1.Замонавий, ильор ва янги педтехнологияларни бошланьич мактабда қўллаш кўрсаткичлари.

Ъар бир давлат нафақат ўзини ер тагида тўрган бойликлари билан фахрланади, балки ўз мутахассислари, кадрлари билан. Ўзбекистон Республикасида юксак малакали кадрлар мавжуд, жумладан, таълим-тарбия соъасида кўпгина ильор педагоглар хизмат қилмоқдалар. Республикамизда кадрларни тайёрлаш ўзига хос тизим яратилган: бу турли хил коллежлар, институтлар ва университетлар фаолият кўрсатмоқдалар. Давлатимизда мавжуд бўлган кадрларни тайёрлаш миллий модели қуйидаги

таркибий қисмлардан иборат:

1- шахс;
2- ўзлуксиз таълим;
3- фан;
4- ишлаб чиқариш;
5- давлат ва жамият.

Унда асосий элементи сифатида **«шахс»** кўрсатилган. Шахснинг таълимга ва меънатга ъуқуқини таоминлашни давлатимиз ўз буйнига олди ва шу билан бирга таълим соъада қуйидаги функцияларни бажарилмокда:

- барча фуқароларга мажбурий умумий таълимни, танланган ўрта ва олий махсус таълимни эгаллашга имкон яратади;

-барча ўқув муассасаларни мутахассислари билан таоминлайди;

-мутахассисларга ўз малакасини оширишга имкон яратади.

Узлуксиз таълимда **фан**нинг ўзига хос функциялари мавжуд:

-таълимни юксак малакали кадрлар билан таоминлаш;

-таълим муассасаларни илмий ва услубий адабиётлар билан таоминлаш;

-таълим соъасида илмий-педагогик тадкикот ишларини олиб бориш.

Таълим соъасида **ишлаб чиқариш** ўзига хос функцияларни бажармокда:

- таълим ва фан учун моддий ва техникавий база сифатида хизмат килади;

-мутахассисларни ишга қабул килади, уларни малакасини оширишга йуналтиради,

-илмий тадқиқотларни ўтказиш учун йўлланма беради ва шароитларни яратади ва хаказо.

Республикамизда яратилган кадрларни тайёрлаш модели чет элдаги моделлардан тубдан фарк килади, чунки унинг асосий элементи сифатида шахс эолон қилинган.

Бошланьич таълим тури Ўзбекистон Республикасида иккинчи бўъин ъисобланиб бола 7 ёшга етганда давлат муассасаларида ўқитишини «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»ида белгиланди. Бу тизимни ривожлантириш шартларидан бири "замонавий ўқув-услубий қўлланмалар, техник воситалар, ўйинчоклар ва ўйинлар яратиш ъамда уларни ишлаб чиқариш"дир [1, 46). Табиий ъолда савол тугилади: бу дидактик мажмуалар болалар ъаётида қандай рол ўйнайди? Нима учун бугун бошланьич таълим-тарбия жараёнининг оьзаки методларидан кўпроқ амалий методларига мурожаат қилинмоқца?.

Бола мактабга келиши билан унинг ъаётида муъим босқич бошланади, у шахснинг янги ижтимоий мавқеига - ўқувчига айланиши, унга янги талаблар қўйилиши, янги муносабатларда иштирок этиши билан ъарактерланади.

Ўқувчиларнинг фанлар асослари бўйича мунтазам билим олиш - бошланьич таълимни таоминлайди. Бошланьич таълимнинг янги тизимини, унинг мазмунини шакллантириш мақсадида «таълим беришнинг ильор педагогик технологияларини, замонавий ўқув-услубий мажмуаларини яратиш ва ўқув-тарбия жараёнини дидактик жиъатдан таоминлаш» зарур бўлади.

Миллий дастурда белгиланган бу мақсадни амалга ошириш юзасидан Олий ва ўрта махсус таълим ъамда Халқ таълими вазирликларида бугунги кунда кенг кўламда ишлар олиб борилаяпти. Жумладан, Республика Таълим Маркази тасарруфида «Ильор педагогик технологияларни аниқлаш ва оммалаштириш» Марказининг ташкил этилиши ёки бу муассаса фаолиятида педагогик технологияларни лойиъалаш асосий вазифалардан бири қилиб белгиланганлиги мақтовга сазовордир.

Бугунги кунда ўқув жараёнини технологиялаштириш, айтиш мумкинки, ўзининг биринчи - бошланьич даврини бощдан кечирмоқда. Бу жараён тезкор суръатлар билан бормоқда. Айниқса 80-йилларнинг ўрталарида ривожланган давлатлар таълим тизимида кенг қулоч ёйган турли ишбилармонлик ўйинлари кўринишидаги дарслар (дарс-суд, дарс-аукцион, дарс-матбуот конференция)дан

фойдаланиш оммавий тус олмоқда. Барча ишбилармонлик ўйинлари - бу моделли ўқитиш методининг жорий этилишидир. Бу нима дегани? Гап шундаки, ўқувчи ўз ролини ижро этиши билан маолум бир касбий фаолиятни моделлаштиради. Шубъасиз, бунда бошланьич шартларни ўқувчилар мустақил ўзлаштириб оладилар. Бу ерда биргина дарслик етарли эмас, ўқувчилар ролини уддалаши учун қўшимча манбалардан ахборотларни тўплайдилар.

Охирги пайтларида «Педтехнология» тушунчаси билан бир қаторида «инновация» тушунчаси ъам кенг урин олган. Бу тушунча «янгилик», «ислоъ» маоносини билдиради. Кенг маонода караганда таълим-тарбия тизимидаги ъар қандай ўзгариш - бу педагогик инновациядир.

Ъар қандай педагогик янгилик заминида бирон-бир ьоя ётади. Масалан, бунёдкор ўқитувчи С.Лисенкованинг хилма-хил дидактик топилмаларининг туб моъиятини янги ўқув материалини илгарилама ўрганиш ьояси ташкил килади.

«Таянч блоклар ва сигналлар» ижодкори деб танилган В.Ф.Шаталовнинг дарсларида ўқувчи шахсини руёбга чиқарувчи, унинг кимлигини, нимага кодирлигини тасдиқловчи дидактик ўйинларга кенг ўрин берилган.

Андижонлик бунёдкор ўқитувчи М.Абдурасулов ўқувчиларни яхши ўқигани учун қандай раъбатлантирганини эсласак, шунга ўхшаш «педагогик ъамкорлик» ё бўлмаса «ўқитувчи-ўқувчи муносабатлари» эсимизга келади. Булардан ташкари «мантиқий тестлар» Самарқанд кимё фани ўқитувчиси П.Каримовнинг, «таълимий мусобақалар» хоразмлик математика ўқитувчиси У.Қўчкорованинг ва шунга ўхшаш ьоялари эслаяпмиз.

Буларнинг ъаммаси дидактик топилмалар, педагогик кашфиётлар ёки педагогик технологиялардир.

Таълим-тарбия жараёнини ильор педагогик технологиялар билан таоминлаш вазифаси бевосита ўқитувчидан ижодкор фаоллигини талаб этади. Бу фаолиятини баъолаш учун профессор Н.Сайидахмедов қуйидаги кўрсаткичларни тавсия этади:

1-педагогик натижавийлик - ўқитувчи ўқитган синфидан ўқув предметлар бўйича ўзлаштиришнинг ўртача киймати;

2-ўқитишнинг илмийлик даражаси;

3-таълим мазмуни методик таоминлаш;

4-таълимда у ёки бу натижани қўлга киритиш йўлларидан самарали фойдаланиш;

5-бошқарувчанлиги (таълим жараёнини режалаштириш, ташхис қилиш, натижалаш, тўзатиш киритиш имкониятларга эга);

6-ўқитувчи фаолиятининг технологияланувчанлиги;

7-педтехнологиянинг тасдиқланувчанлиги (валидлиги) - ишланган модел бошқа педагоглар қўллаганда ъам худди ўшандай самара-натижа бериши кераклигини билдиради.

Бир сўз билан айтганда, таълим жараёнига янгича ёндошиб, ижодкорлик, бунёдкорлик тадбик этилсагина, таълим самараси янги босқичга кўтарилади, яони:

- боланинг талаби, мойиллиги, истак-хохиши унинг имкониятлари даражасида кондирилади;
- ўқувчининг ўқув меънатига масъулияти, жавобгарлиги ва бурчи ошади;
- билимларни мустақил эгаллаш малакалари шаклланади;
- у умр, бўйи ўз билимини ўзигина бойитишга ишонч пайдо бўлади;
- эркин фикрлаш малакаси шаклланади;
- шахс жамиятда ўзининг ўрнини тезрок топиб олишга мухит яратади.

2.Бошланьич таълимда ильор педтехнологияларни қўллаш тажрибасини оммалаштириш йўллари.

Бугун биз ўқувчига «сен буни билишинг керак» деган мажбурловчи даъватни «менга бу зарур ва мен буни билишга, уни ъаётда қўллашга кодирман» деган ички ишонч ва интилишини уйготишга ўтишимиз керак.

Шу муносабат билан ъар туман-шаъар метод кабинетлари кошида доимий ъаракатдаги янги педагогик технологиялар бўйича ташаббускор инновацион гуруълар ташкил этилса, мақсадга мувофиқ бўлади.

Т.Н.Кори-Ниёзий номидаги ЎзПФИТИ ва ъар бир вилоят ўқитувчилар малакасини ошириш институтлари қошида янги педагогик технологиялар лабораториялари очиш, уларда ўқув жараёнини янгича лойихалаштириш тажриба-синов мактаблари ташкил этиш зарур.

Мисол учун, Тошкентда «Ильор педагогик технологиялар маркази» 1998 йилда ташкил этди.Унинг хозирги кунда ильор педтехнологияларни чет элда ъамда ўзимизнинг республикамизда қўлланиладиганларидан ўрганиш, умумлаштириш ва кенг оммалаштириш асосий масаласидир. Бунда оммавий ахборот воситалари («Халқ таълими», «Бошланьич таълим» ва бошқа журналлар, «Маонавият», «Маорифат» ва бошқа газеталар)нинг аъамияти каттадир.

Фаргона шаъар ва туманидаги мактаб, лицей, коллежларда ильор технологиялар кенг қўлланилмокда. Масалан, Фаргона шахридаги 10-мактаб бошланьич синф ўқитувчиси Р.Саломованинг таянч схема асосида дарс ўтказиш, 11-мактаб ўқитувчилари С.Абдурахмонова ва М.Хомидоваларнинг роли ўйинлардан фойдаланиш гоялари кенг таркатияпти ва бошқа.

И Л О В А

МАВЗУ: «ЭКОЛОГИК СУД» (Н.Саидаъмедов. Янги педагогик технологиялар, 2003 йил.)

Бу дарсда ўрганамиз:

1. Инсоннинг табиатга нисбатан муносабати қандай бўлган?
2. «Табиат тириклик шарти» дегани нима?
3. Табиатни қўриқлаш йўллари қандай?

«Ақлий ъужум».

Нима учун табиатни қўриқлаш керак?

Табиатга бефарқ қараган ъолда мамлакатимиз ривожлани-ши мумкинми? Жамиятнинг борлиққа муносабати ъақида қуйидаги халқ мақоллари мавжуд, ўйланг ва ўз фикрларингиз-ни билдиринг.

1. Арслон изидан қайтмас, йигит сўзидан.
2. Яхши гапирсанг илон инидан чиқади.
3. Ер ъайдасанг кўз ъайда, кўз ъайдамасанг юз ъайда.
4. Ерни боқсанг, ер сени боқади.

«Ролли ўйин»

Жиъозлар: Судря костюми, Маслаъатчилар костюми, қушлар чучелалари, ъайвонлар чучелалари, Гербарийлар

Бошловчи ўқитувчи: Салом дўстлар! Салом табиат! Салом ўрмонлар ва дарёлар, кўллар, денгизлар, тоълар ва далалар! Салом қушлар: булбуллар, бойқушлар, чумчуқлар ва кабутарлар! Салом ъайвонлар: йўлбарслар, шерлар, филлар, бўрилар!

Болалар! Агар инсон ъар куни нафақат танишлари билан, балки ўзини ураб тўрган барча тирик жонзотлар билан саломлашганда эди, биз кўриш мумкин бўлмаган хайвонлар ва ўсимликлар ер юзида ъанузгача яшар эдилар. Афсуски, инсонлар уларнинг йўқолишида айбдордирлар.

Бутун ъам йўқотишлар давом этаяпти. Бунинг сабаблари турлича: кимдир ъайвонларни (мўйнасини, гўштини, терисини ва бошқа) сотиб, бойлик орттириш мақсадида, кимлар лаззат-ланиш учун, кимдир ўйламасдан ўсимликларни томиридан юлиб олади, таёқ билан қурбақани ўлдиради, қушларга тош отади.

Афсуски, ъайвонлар ва ўсимликлар гапира олмайдилар. Агар гапира олишса-чи? Келинг, хаёлга берилиб кўрайлик.

Биз бугун **экологик суд** ўтказамиз: шундай қилиб инсон устидан суд. Суд жараёни иштирокчилари белгиланди.

Суд раиси - Зубр. Болалар, балки бу ъайвон тўърисида эшитмагандирсиз. Лекин у менда шундай эотибор ва ъаяжонланиш тугдирадики, уларни сиз билан баъам кўрсам дейман. Вақтлар бўлганки, бутун ъаёт зубрлар қилига осилиб тураркан. Уларни аёвсиз қирдилар.

Бош айбловчи - Тур. Нима учун турлар бош айбловчи деб танланди? Гап шундаки, зубрнинг охирги тури XVII асрда ўлдирилди.

Инсон ъимоячиси - адвокат - Ит.

Барча-барчаси ўз жойига ўтирадилар. Ўқувчиларнинг ўйин фаолияти бошланади.

Судря. Диққат, суд жараёни бошланди. Сўз бош айбловчига. Тур: Менга гапириш қийин. Мен-ку аллақачон ер юзида йўқман. Бироқ қатор ъайвонлар

ва ўсимликлар мен каби йуқ бўлиб кетишдан ъавотирдаман. Мен бир нарсага тушунмайман: ахир инсоннинг ўзи ъам табиат маъсули-ку? Унинг фикрича, хавфлигини саналган тирик мавжудотлар устидан ўлим ъукмни чиқариш керак эмиш, Мувозанатни йўқотган табиатни тиклаш оьир, баозан имкомият бутунлай йўқотганлигини инсон тушуниб етмаяпти.

Мен инсонни **зебрадек** катга ъуснкор жонзотларни йўқотгани учун айбдор деб биламан. Одамлар Африкани ўзлаштира бошлаган

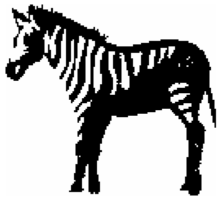

даврида зебраларни «моллар «қуёш тойчаси» деб номланган зебралардан ном-нишон қолмади. Фақат зебраларними? Ъозир Африка майдонларида оврупаликлар келгунга қадар яшаган хайвонларнинг 10 фоизигинақолдилар.

Бизонларчи? Асримиз бошланишида Америкада бизонлар қолмади, ъисоб. Улар 70 миллионга яқин эдилар. Бир йилда овчи икки мингга яқин бизонларни ўлдирди.

Яна бир мисол - жаъонгашта **кабутар.** Бу қушнинг охиргиси асримиз бошида ъайвонот богида ўлди. Гўшти жуда мазали бўлгани учун бу қушлар қириб ташланди.

Бундан 250 йил олдин одамлар **денгиз сигирини** аниқладилар ва 25 йилдан кейин унинг охиргисини йўқотдилар. Флоралар такдирига назар ташлайлик.

Ливан кедри. Қачонлардир бу дарахт ъамма жойда ўсган, лекин уларни Мисрдан келтирилган арқонларга, олтинга ва бошқа маъсулотларга алмаштиришни хуш кўрдилар. Натижада ъозир фақат Ливандагина 400 тўп кедр сақпаииб қолди.

Инсон қадами етган жойда ъар доим у ёки бу табиат эхсонини бўзди ёки ўлдирди. (Инсонга мурожаат қилади) Ъозир нима қилаяпти? Атрофга боқинг: сиз ўз ъаракатингиз ва тушунмаслигингиз қурбони

бўляпсиз. Ъаволар, дарёлар, ... заъарланган.

Боқинг! Тўхтанг! Ўйлаб кўринг!

Зубр: ъурматли Тур, сизнингча инсон қандай жазога лойиқ?

Тур: У ўз-ўзини жазолайди ва жазоламоқда, қолаверса, жазога нисбатан фикрини кейинроқ айтаман.

Зубр: сўз энди ъимоячига.

Ит: мен ъурматли айбловчининг ъолатини тушунаман ва у билан ъамфикрдаман. Иксон ўзини ўзи жазолаяпти. Бироқ менга ишонинг, инсон эътиромга лойиқ.

Айбловчи: эътиромга?

Ит: ъа, ъа! Ким, биз уй ъайвоилари каби инсонни яхши куради?

Лайбловчи: кулгили! Сиз инсон билан қалин боьлангансиз. Сизга уни айблаш қийин, аксинча, ким сизга ош-нон, сув бе-ради?

Ит: биласизми, биринчи марта қўриқхона 1832 йил айнан табиатга кучли қирон келтирилган жойда - Америкада ташкил этилган.

Судря: эндиги сўзни ъимоячиларга ва айбдорлар томонидан бўлган гувоълардан эшитамиз. Сўз - Ъавога.

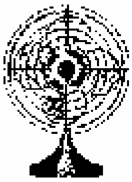

Ъаво: бир йил бадалида атмосферага 5 миллиард тонна углекислий газлар чиқаришади. Натижада озон қатлами юпқалашмоқда, озонда тирқишлар пайдо бўлмоқда. Бу тирқишларга рак касалликларини келтириб чиқарадиган ультра-бинафша нурлари тўшади, демак, ердаги ъаётга хавф туьилади.

Ўрмонлар йўқолмоқда, асосан, тропик минтақадаги кўп қатламли ўрмонлар. Россиянинг аралаш ўрмонлари нотўьри мелиорация натижасида қуриб кетяпти. Демак, ъавога кислород етказиш миқдори камаяпти. Агар шунга қора ва кимё саноатидан, завод-фабрикалардан, транспортлардан чиқаётган газлар қўшимча тараздп қушилсачи?

Судря: 1-гувоъ - сув.

Сув: олимларнинг ъисоб-китобига қараганда, бир йилда дунё бўйича сув ъавзаларига 10 минг вагонга юк бўладиган зарарли чиқиндилар келиб тушмоқда. Ъатто Арктика музликларидан кир порошок топилди. Инсон «фаолияти» натижасида Волга, Дунай, Рейн, Сибир каби дарёларда, Орол кўлида чўмилиш мумкин бўлмай қолди. Сибир дарeларида ўрмонларнинг чўкиши ва оқимларнинг қўшилиши натижасида инсон ва ъайвонлар соглиьига зарарли бўлган микроорганизмлар пайдо бўлди.

Судря: 2- гувоъ - тўпроқ.

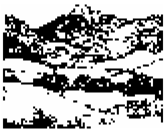

Тўпроқ: тўпроқ жуда сёкин пайдо бўлади, юз ва минг йиллар керак бўлади. Бироқ уни тезда емириш мумкин.

Кейинги 100 йилла ер-дахлсилдор тўпроқни 1.4 қисми бўзилди. Чўл зоналари ва қуруқ ерларни ўзлалириш саводсизларча олиб борилди...

Инсон тог-тоь химикатларни ишлата бошлади: пестицидлар, нитратлар, ДДТ. Ерларнинг шўрланиши, тўпроқ ва одамларнинг заъарланиши юз берди...

Судря: сўз ъимоячига.

Ит: ъа, аргументлар етарлича. Ахир инсонга сув керак-ку: бир тонна пўлат олиш учун 150 т сув, бир тонна қогоз олиш учун -250 т сув керак. Инсон ёнида оқар сувлари бўлмаган корхоналар қура бошлади. У ерда ифлос сувлар тозаланади ва қайта фойдаланилади. Инсон атмосферага чиқарилаётган ташландикларни ъам камайтиради.

Англия ва Японияда аэрозол тайёрлаш таокиланди. Инсон машинадан чиқаётган заъарли газларни камайтирмоқца. Газ, электр, қуёш батареясида ишлайдиган двигателли машиналар чиқарила бошланди.

Судря: навбатдаги гувоъ - Бойўьли.

Бойўьли: барча туркумдаги ъайвонлар жозибадор. Бироқ «табиат шайдолари» учун энг қизиқарлиси - биз, қушлармиз. Кимдир бизни қафасга солишни хохлайди, кимгадир мўйнамиз, ким учун гўшт ъисобланамиз. Мени, бечора бойўьлини, инсон бахтсиз қуш деб ъисоблайди. Тўьри, биз қўрқинчли қичқирамиз, бироқ ъашаротларни йўқотиб,

катта наф ъам келтирамиз... Кейинги 150 йил ичида ер юзидан 150 қуш турлари йўқолди.

Судря: биз барча гувоъларни эшитдик. Булардан кейин инсон билан нима қиламиз.

Адвокат: барча суд жараёнларида айбдорга сўз берилади. Инсонни эшитамиз.

Инсон: мен ўзимни оклашга ъаракат қилмайман. Сизлардан мени кечиришингизни сўрайман, бундан сизларга енгил бўлмаса-да.

Ит: мен нима демоқчиман, эшитинг:

Ъа, инсоннинг табиатга бундай муносабатини жиноят деб айтиш мумкин. Бироқ фақат инсонгина бирор бир ъолатни тўзатиши мумкин. Айни шу инсон қизил китобни тузди. Инсон қўриқхоналар қиляпти ва уларни қуриқлаяпти. Бизнинг бахтимизга, одамлар ъам Ер устида ъар хил, кимга қандай эканлиги тўьрисида Сиз, ъурматли Зубр, билишингиз керак эмасми?

Судря: ъа, инкор этмайман. Одамлар туфайлигина менга яшаб қолиш насиб этди.

Тур: бироқ инсонлар туфаили йўқ бўлиб кетиш мумкин, шунга ъам оз фурсат қолган эди

Аполлон (капалак): қизиқ ъолат? Биз у ёки бу ъолатда инсон билан боьлиқ эканмизда?

Судря: афсуски, боьлиқмиз.

Гуллар: қўрқинчли! қўрқинчли! Биз ўламиз.

Мушук: мен уй-ъайвони саналсамда, сизларнинг фикрингизга қўшиламан: хавфли. Мени неча марталаб уйдан ъайдашди, мендан қутулиш мақсадида қаерларга ташлаб кетмади денг.

Тур: кўрдингизми, ъимоячилар ъам айбловчига айланишяпти

Судря: биз қандай қарор қабул қилдик? (маслаъатлашади). Иш юзасидан

материалларни чуқур ўрганиб қуйидагилар ўрнатилди: хаивонлардан ъар бештадан бири, амфибиялардан тўртдан бири, фаунамиздаги қушлардан ъар бештадан бири бугун хавф остида. 25000 турдаги олий ўсимликлар ер юзида бутунлай йўқолиш чегарасида. Кейинги 60 йил ичида планетада 77 ъайвонлар тури, 26 турдаги қушлар йўқолди...

Қарор - майли, инсон ъали тўзатиш мумкин бўлганларни тузатсин!

Агар тўзата олмаса-чи? Унда инсон зоти ъам тур қатори йўқолади. Чунки у бизларсиз, тоза ъавосиз, тоза сувсиз ва кўнгли бошқаларсиз яшай олмапди.

Қурбақа: демак, инсон ўзини-ўзи ўлим жазосша ъукм қилар эканда.

Судря: шундай буляпги.

Ъаммаси: қандай даъшат !!

Ўқитувчининг таокидлашича бу «дарс-суд» сценарийсида синфдан ташқари тадбирларда фойдаланиш яхши самара берар экан. Унинг мазмунидан кўриниб турибдики. ўқитувчи табиат муъофазасига оид куп хажмдаги материалларни қўшимча адабиётлардан тўплаб ва улардан ўқувчилар ўртасида ролларни тақсимлашда ўз ўрнида фойдалана олган. Ўйинли дидактик жараёни тури лойиъаланганлиги учун «дарс-суд» ўқувчиларда кучли мотив уйьотади ва ўқув материални ўзлаштириш самарали кечади.

Унда ўқитувчига қуйидагиларга эотибор беришга тавсия этилади:

-фан ва мавзу хусусиятига(атрофимиздаги олам, табиатшунослик фанларининг табиий ъарактери; болалар онгига, дунекарашига, тасаввурларига таосири, атрофимиздаги оламни асрашга қаратилганлиги);

-дарснинг маолум босқичнинг (такрорлаш босқичи, мавзуни тушунтириш босқичи, мустаъкамлаш босқичи, якунлаш босқичи ва хоказо) мақсадига ва хусусиятларига;

- усулнинг имкониятларига (уни болалар иплайдими);

- ўқитувчининг имкониятларига (стол-стулларни кўчиришига, болаларни бошқа шаклда жойлашишига муляжларни ва макетларни тйёрлаш, сақлаш ва дарсларда фойдаланиш) ва хоказо.

Фақат юкоридагиларни ъисобга олиб, ўқитувчи ўз фаолиятида замонавий педтехнологияларни қўллашда самарали натижа олади.

Хулоса қилиб айтганда, янги педагогик технология таълим-тарбия жараёнида хукм сураётган инқироздан кутулишнинг жуда муъим мезонидир.

Бошлангич таълимда қуллаш учун тавсия этиладиган тестлар (2-сиф учун).

1. Мақолни топинг:

А) Еркин егатга ертагиекинни екди.

В) Бир кун бурун сочсанг,

Ъафта бурун ўрасан.

С) Айтсалар ойим бизга,

Уйқу келади кўзга.

2.«Шамол ботир» ертагидаги шамол юлида нимани учратди?

А) Қишни.

Б) Чумолини.

С) Қўньизни.

3.«Тегирмонда кесак отма, ўзингга тегади» деган нақл қайси ертакдан олинган?

А) «Шамол ботир».

Б) Куйни севган гуллар ъақида эртак.

C) «Томчи ъақидаги эртак»дан.

4.«Бувижонимга» шеорининг муаллифи ким?

A) Миршакар.

Б) Ъилола Исоқова.

C) Қамбар ота.

5. 8-март байрами кимларнинг байрами?

A) Онажон, бувижонларнинг.

Б) Хотин-қизларнинг.

C) Ъаммаси тўьри.

6.«Расм» ъикоясидаги бола катта бўлса нима иш қилади?

A) Куй чалади.

Б) Расм чизади.

C) Машина ъайдайди.

7. «Нилуфар» ертагидаги чол билан кампир нимани орзу қиладилар?

A) Фарзандли бўлишни.

Б) Бой бўлишни.

C) Ъосил мўл бўлишини.

8.Сувгули – Нилуфар олдин ким бўлган?

A) гул бўлган

Б) қизча бўлган

C) сув гули бўлган.

9.Азиза Аъмедованинг «Гуллар суъбати» ъикоясида қатнашган гулларнинг номини топинг:

A) Атиргул, чиннигул, тугмачагул.

Б) Наврўзгул, бинафша, наргизгул.

C) Райъон, ўсма, ялпиз.

10.«Наврўз таомлари»ни белгиланг:

А) мастава, палов

Б) димлама, шавла

C) сумалак, кўк сомса, ъалим.

11.«Сумалак»нинг киши ъаётида қандай фойдаси бор?

А) Ланж ва беъол қилади

Б) Соьлигини тиклайди, бардам қилади

C) Кўнгилгатегади, бошни оьиртади

12.Полвон бўлиш учун нималар қилиш керак?

А) кўп овқат ейиш

Б) кўп дам олиш

C) югуриш, оьир тошлар кўтариш.

13.Спорт турларини топинг:

А) футбол, кураш, сузиш

Б) мактмаб, ўйингоъ

C)копток, турник.

14.Азиз инсонлар хотирасини еслатувчи майдон номини топинг:

А) Мустақиллик майдони

Б) Шаъидлар ъиёбони

C) Миллий боь.

15. 9-май қандай кун ъисобланади?

А) Хотира ва қадрлаш куни

Б) Ьалаба байрами

C) Ъаммаси тўъри.

MEHNATGA MUHABBAT-IZZAT, SAODAT…
(«Бошланьич таълим», 2008 йил №6, 6-7 бет)

Maqsad: O‘quvchilarda eng yaxshi insoniy fazilatlarni shakllantirish, ularni shirinsuxanlikka, so‘zlashuvda madaniyatli munosabatda, mehnatsevarlikka, halollikka, ona yurtni avaylab-asrashga o‘rgatish. Ularni yoshlikdan kasb tanlashga, hunar o‘rganishga tayyorlab borish. Vataniga sadoqatli farzand bo‘lish, buning uchun, eng avvalo, ilm olish lozimligi uqtirish. Mehnat va ilm-saodat kaliti ekanligini dars jarayonida mukammal tushuntirib borish.

Sinf xonas mehnat qurollari, har xil kasb-korlar haqidagi hikmatli so‘zlar, plakatlar, mehnat darsida o‘quvchilarning o‘z qo‘llari bilan yasagan buyumlari bilan bezatiladi. O‘qituvchi bolalar bilan salomlashib, mavzuga qisqacha to‘xtalib o‘tadi:

- O‘zbekistonning o‘zligi,
Salomidan bilinur.
Mehrga to‘la qaynoq,
Kamolidan bilinur.

Assalomu alaykum aziz ustozlar va o‘quvchilar. Bugun biz «Kim bo‘lsam ekan?» mavzusida kichik tadbir uyushtiramiz. Hammamizga ma’lumki, inson hayotini bezaydigan, unga baxt-saodat keltiradigan boylik, farovonlik baxsh etadigan yagona narsa bu-mehnatdir. Insonlar halol mehnatlari orqali obro‘ orttiradilar va o‘zlarining baxtli kelajagini yaratadilar. Bobomiz Bahovuddin Naqshbandiyning «Ko‘ngling Ollohda, qo‘ling mehnatda bo‘lsin» degan hikmatli so‘zlari bor. CHunki mehnat insonni haqiqiy baxt sari eltuvchi mukammallikdir.

O‘quvchilar bobokalonimizning hikmatli so‘zlari, maqol va she’rlaridan namunalar aytishadi.

- Hunar o‘rgan, ey o‘g‘lon,
Hunar senga asqotar.
Hunarlar ko‘p, soni yo‘q,
Sanasang, qator-qator.
- O‘rgan, o‘g‘lim, yigitsan,
Yetmish hunar oz senga.
«Hunarli er kam bo‘lmas»,

Maqolini ol esingga.
- Mayli duradgor usta,
CHilangar bo‘l, xohishing,
Xalqqa biror manfaat,
Yetkazsin qilgan ishing.
- binokor bo‘l, ha, balli,
Bizga soz uylar kerak.
Bastakor bo‘l, marhamat,
Sho‘x qo‘shiq, kuylar kerak.
- Rizamat bobodek bo‘l,
Yashnat Vatan bog‘larin.
Har qarichi oltindir,
CHeksiz bug‘doyzorlarin.
-hunarli bo‘l, ilm ol,
Har ikkisi ham zarur.
Hunar-bu baxtu iqbol,
Belga davlat, ko‘zga nur.

O‘quvchilar birin ketin maqol va nasihatlardan namunalar o‘qiydilar.

- YOshlikdan o‘zingni o‘zing eplashga odatlan.

- Uy ishlarini bajarishda ota-onalaringizga yordamlashing.

- Mehnat – baxt keltirar.

- Mehnat – yarim ibodat.

- Ishga jonu dilingiz bilan kirishing, odamlar baraka topsin, ota-onasiga rahmat, qo‘l-ko‘zi dard ko‘rmasin, deyishsin.

- Mehnat qilsang yasharsan, katta katta osharsan.

- Birovlar ishlayotganda tomoshabin bo‘lib turish odobdan emas.

- Hunarin bo‘lsa qo‘lingda, non topilar yo‘lingda.

- Qo‘lingizdan kelmaydigan ishga qo‘l urmang.

- Urinchoqlik, hojatbarorlik – yaxshi fazilat.

- Mehnatni sevish, g‘ayrat va matonat bilan ishlash lzim. Bunda uchta shirin meva bor: tan salomatligi; ko‘ngil rohati; obro‘ning ortishi.

- Mehnatni salomatlikning kaliti, deb bil.

- Eng yaxshi axloqiy va estetik dori – mehnatdir.

- «Avesto»dan: «Mehnat qilmaydigan kishi, sen haqiqatdan ham tilanchilar qatorida o‘tirasan».

- Mehnat bilan yashab, o‘z hayotingni mehnat bilan yashnatib kelayotgan

odamlarni hurmat qilish, ularni boshga ko‘tarish, hordiqlarni, huzur-halovatlarni o‘ylash odamiylikning eng muhim shartlaridan biridir.

O‘qituvchi: - Mana, biz buyuk ajdodlarimizning hikmatli so‘z va nasihatlari, o‘gitlaridan tingladik. Ushbu nasihatlarga amal qilgan siz, o‘quvchilar, kelajakda albatta, aqlli, dono, mehnatsevar, izzatli insonlar bo‘lib etishasi.

Aziz, bolalar, bu nasihatlarni esingizdan chiqarmay, unga doimo amal qiling.

Bolalar «O‘quvchiga estalik» she’rini yoddan aytishadi.

O‘qituvchi: - Aziz o‘quvchilar, hademay, vaqt o‘tib, maktabni bitirasiz. Har qaysingiz o‘zingiz yoqtirgan kasbni egallash uchun turli kollej va litseylarga so‘ngra oliygohlarga o‘qishga kirasiz. Hozirdanoq vaqtni bekor o‘tkazmay, ilm olib, qunt bilan o‘qishingiz darkor.

Bir o‘quvchi «Kim bo‘lsam ekan?» she’rini o‘qiydi. Shundan so‘ng turli kasb egalariga xos kiyinishgan bolalar o‘rtaga chiqishadi va she’r aytadilar:

- O‘qituvchi-ulug‘ kasb,
Kelajakning ziyokori atalur.
Minglab yurtim farzandlari qo‘lida,
Ilm olib, kamolotga etadir.

Fermer-paxtakor:

- Paxtakor akam kabi,
Shu kasb egasi bo‘lgum.
Mashinada paxta terib, men elimga tanilgum.
Ona yurtim qo‘llagay,
Ko‘ksim to‘lar medalga.
Eh, hozircha etmaydi,
Oyoqlarim pedalga.

Muhandis:

- Oilada dadajonim
Muhandis quruvchilar.
Mehnatda doim faol,
Ham ish yurituvchilar.
Men ham dadajonimga
Niyatim-izdosh bo‘lay.
Muhandislik kasbini
Havas qilib, ulug‘lay.

Sartarosh (oq xalatda, qaychi, taroq qo‘lida):

- Hunarlarning ichida
Zo‘ri bilsang-sartarosh.
Orasta men tufayli
Sochu soqol, qalam qosh.

Yana bir o‘quvchi vazminlik bilan so‘zlaydi:

- Men vazirman, xalqim hamda
Vatan uchun jon fido.
Xizmat qilsam el-yurt uchun
Ona xalqim qilar duo.

Yozuvchi (qo‘lida kitob):

- Kitob yozib odamlarga
Yaxshilik ulushaman.
Qalam bilan yovuzlikka
Qarshi men kurashaman.

Quruvchi:

- Orzularim ulashib,
Men quruvchi bo‘laman.
Osmono‘par binolar,
Maktab, bog‘cha, saroylar,
Qurishni do‘ndiraman.
Dersiz: Buni kim qurgan?
Javohirning ishi bu,
U zo‘r quruvchi bo‘lgan.
Albatta, bu-zo‘r orzu,
Bunga kerakdir savod.
Yaxshi o‘qisam agar,
Orzuim yozar qanot.

Uchuvchi:

- Tegib o‘tsam bulutga,
O‘xshab go‘yo burgutga.
Uchuvchi bo‘lsam deyman,
Samoni quchsam deyman.

Nonvoy:

- Issiq tandir oldida,
Non yopish ham osonmas.
Nonni isrof qilganlar,

Buni bilsa, yomonmas.

Duradgor usta:

- YOg'och taxta tilga kirar,
Duradgorning qo'llarida.
Stol, stul tayyor bo'lib,
Turar uy to'rlarida.
Arra, randa, bolta, tesha,
Duradgor ish quroli.
Halol mehnat qilib topar,
Osh bo'lsin egan noni.

Tikuvchi:

- CHiroyli liboslarni
Juda yaxshi ko'raman.
Katta bo'lsam, albatta,
Zo'r tikuvchi bo'laman.
Sizga nima? Ko'ylakmi?
YO tikib beray nimcha?
Shoshmay turing, azizlar,
O'rganib olay picha.

Shifokor:

- Shifokor bo'lay men ham,
Dardlarga bo'lay malham.
Buvi, amma, xolaning,
Dunyodagi hammaning,
Dardiga topay davo.

O'qituvchi: - O'quvchilar, ma'lumki, huquqlarimiz Bosh qomusimiz bo'lgan Konstitutsiyamiz moddalarida birma-bir belgilab qo'yilgan. Uning har bir moddasida inson manfaatlari aniq namoyondir. O'quvchilar Qomusimizning inson huquqlariga doir moddalaridan misollar keltirishadi:

1-o'quvchi: - Har kim bilim olish huquqiga ega IX bob, 41-modda. Bepul umumiy ta'lim olish davlat tomonidan kafolatlanadi.

2-o'quvchi: Voyaga etgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majburdirlar. XIV bob, 45-modda.

3-o'quvchi: - Voyaga etmaganlar, mehnatga layoqatsizlar va yolg'iz keksalarning huquqlari davlat himoyasidadir. X bob, 45-modda.

4-o‘quvchi: - Har bir shaxs mehnat qilish, erkin kasb tanlash, adolatli mehnat sharoitlarida ishlash huquqiga egadir. IX bob, 47-modda.

(Ona Vatan, millat sha’ni haqida she’r aytiladi).

- Millat ruhi yashar erk kitobida,
O‘zbekona yangrar qo‘shiq kuyimiz.
Ilmu fan, texnika, hunar bobida
Dunyo andozasi-orzu-o‘yimiz.
- Biz elning yosh kuchu-qudratimiz,
Vatan kutar, safdosh do‘stim, yodda tut!
Biz-ajdodning voris avlodlarimiz,
O‘lkam kelajakgi-buyuk ona yurt.
- Poyimda zaminim – shu ko‘hna Turon,
Barqaror millatim, o‘z ona tilim,
«Kasb-hunar egalla, ol ilmu urfon»,
Deya bizni chorlar mehnatkash elim.
(Maqsud Shayxzoda she’ri bilan darsga yakun yasaladi).
- Gulchilar guli yuilan,
Olim usuli bilan,
Ishonch mahsuli bilan,
Shoirlar she’ri bilan,
Poytaxtning raislari,
Tuzagan shahri bilan,
Gilamdo‘z gilam bilan,
O‘quvchi qalam bilan,
Xonanda maqom bilan,
Oshpazlar taom bilan,
Bog‘bonlar uzum bilan,
Konchi qora gavhar-la,
Paxtakor oq-zar-la,
«Labbay» deya Vatan da’vatlariga,
Savlat qo‘shar, elu yurtning savlatlariga.

O‘qituvchi: - Mana, o‘quvchilar biz mehnat va mehnatsevarlik haqida mukammal kasb-hunar egasi bo‘lish, halol rizq-ro‘z topib, baxtli yashash, mamlakatimizning gullab yashnashiga o‘z hissamizni qo‘shish lozimligi borasida keng tushunchaga ega bo‘ldik. Mehnat borasidagi she’rlar, hikoyalar, rivoyatlar, hikmatli so‘zlarni qiziqib o‘qidik. Aziz bolalar, kelajakda mehnatsevar bo‘lib, eng yaxshi fazilatlarimiz bilan kattalar mehrini qozonaylik. Vatanga munosib farzand bo‘lib ulg‘aymoq uchun esa, eng avvalo, odobli bo‘lmoq, kattayu kichikni hurmat

qilmoq, mehnatning qadriga etmoq, bobolar o‘g‘itiga amal qilmoq, ota-ona, ustoz aytganlarini ado etmoq zarur bo‘ladi. Siz, bolajonlar, bularning barchasini yodingizdan chiqarmasangiz bo‘lgani.

Dars yakunida faol ishtirok etgan o‘quvchilar rag‘batlantirilib, uyga vazifa beriladi.

O'SIMLIKLAR VA HAYVONOT DUNYOSI

(«Бошланьич таълим», 2008 йил №6, 26-27 бет)

Darsning ta'limiy maqsadi: o'quvchilarning ijodiy fikrlash qobiliyatini o'stirish, ekologik dunyoqarashini, madaniyatini, tafakkur doirasini kengaytirish.

Dars jihozi: O'simliklar tasvirlangan suratlar, tabiatni muhofaza qilishga bag'ishlangan eksponatlar, davlat muhofazasidagi qoYiqxonalar haqida ma'lumot beruvchi texnik vositalar, testlar.

Darsning borishi: O’qituvchi o'tgan mavzularni slaydlar yordamida ko'rsatib, o'quvchilarga eslatadi. Interfaol usul yordamida o'quvchilar bilimlari mustahkamlanadi, tekshiriladi.

1. Siz tuproqda suv va havo borligini qanday bilib oldingiz?
2. Qanday tuproq qum tuproq deb ataladi?
3. Qanday o'simliklar yovvoyi hoida o'suvchi o'simliklar deb ataiadi?
4. Hayvonlar va o'simliklar hayoti o'rtasidagi bog'liqlik qanday?

O'quvchilar guruhlarga bo'linadilar, Ular stoldagi rasmli kartochkalardan xohlaganlarini tanlab oladilar va o'zlarini qaysi guruhga mansub ekanliklarini rasmlar orqali bilib oladilar. So'ng belgilangan joyda doira shaklida o'tiradilar.

O'qituvchi tabiatni asrash mavzusida hikoya qiladi.

- Tabiat Olloh tomonidan yaratilgan bir mo'jizadir. Yashab turgan zaminimiz, tuprog'imiz, ichib turgan suvimiz, nafas olib turgan havomiz ham ana shu mo^jizaning asosiy ko'rinishlaridan. Shunday ekan, biz ana shu tuproq, shu tabiatni e'zozlashimiz, unga mehr-muhabbat koYsatishimiz kerak. Tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, uni asrash har birimizning insoniy burchimizdir. Biz ana

shu burchimizni unutmasligimiz kerak. Yer usti va yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy zahiralar millatimiz boyligi hisoblanadi. Ularning davlatimiz tomonidan himoya qilinishi haqida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 55-moddasida aytib, belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston diyorimiz, ko'rib turibsizki - gullar diyori. Tabiatning go'zalligi gullar biian. Gulga qarab ba'zan hayron qolasan kishi, Undagi go'zaliik, nafislik, ranglar jilosi insonlarni doimo lol qoldirib kelgan.

Bahor darakchilari - binafsha, boychechak, chuchmomalar tabiatni o'z chiroylari bilan bezaydi. Ular insonga zavqu shavq bag'ishlaydi.

So'ng o'qituvchi guruhlarga topshiriqlar beradi.

1-topshiriq: Guruhlar gullar haqida bilgan she'rlarini yod aytadilar.

Topshiriq bo'yicha o'quvchilar javoblari tekshiriladi va rag'batlantiriladi.

2-topshiriq: 1-2-3-guruhlarga o'simliklar hayoti haqidagi savollar beriladi. 4-5-6-guruhlarga tuproq haqidagi savollar beriladi.

Ikkala guruhga savollar kartochkalarda tarqoq holda beriladi.

3-topshiriq: guliar uchun, ya'ni gullar olamiga foydali maslahatlar berish. O'quvchilar topshiriqqa asosan o'zlari bilgan maslahatlarini boshqa guruhlarga gapirib beradilar.

Namunalar:

«Bir guldonga xilma-xil gullarni solib qo'yish mumkin emas». «Qalampirgul va marvaridgul boshqa gul laming so'lishini tezlashtiradi». «Atirgul, chinnigul va nilufarni alohida qo'ysangiz, uzoq vatqgacha o'z tetikligini saqlaydi».

«So’ligan lolaiarni tiriltirish mumkin. Buning uchun ularni yonib turgan elektr chirog'i tagiga bir muddat qo'yib olish kifoya».

«Xona gullarini me'yoridan ortiqcha sug'orish qurg'oqchilikdan koVa xavflidir. Ularga ehtiyojdan tashqari suv quymang».

4-topshiriq: hamma guruhga krossvordnl kirn tezda yecha olish vazifasi topshiriladi. O'simlikning nomi kelib chiqadi.

1. Salqinga ma'nodosh so'z.

2. Hasharot.

3. Mehnatsevar hasharot.

4. Mehnat quroli.

5. Transport.

6. Qush.

7. Tana a'zosi.

8. Uy hayvoni.

VI. Topshiriq.

Test

O’quvchilarga harflar berib qo'yiladi. Test jarayonida to'g'ri javob uchun kerakli harfni ko’rsatadilar.

1. Issiq va sovuq havoni almashib turishi nima deb ataladi?

a) Kun va tun b) shamol d) temperatura

2. Suv necha holatda bo'ladi?

a) 2 v) 3 d) 1

3. Qanday holatda suv muzga aylanadi?

a) 38°S v) 0°S va undan past d) l°S

4. O'zbekistonda qanday kalsitlar bor?

a) ohaktosh va marmartosh

v) qum va gel

d) suv va havo

5. Nima jonli tabiatga kirmaydi?

a) daraxt v) odam d) havo.

Darsni yakuniash. Har bir guruh o'zining eng faol qatnashgan bilimdon a'zolari balini e'lon qiladi.

Uyga vazifa.

- Daftaringizga tabiatni asrashda sizning burchingiz nimalardan iborat ekanligini yozib keling.

INTERFAOL USULLAR

(«Бошланьич таълим», 2008 йил №7, 2-3 бет)

«Ta'lim to’g’risida»gi Qonun va «Kadrldar tayyorlash Milliy dasturi» ta'lim sohasida amalga oshiriladigan ishlarning maqsadi, vazifalari va yo'nalishlarini belgilab berdi. Shu ma'noda ta'lim sohasidagi yangiliklar va o'zgarishlar ijtimoiy taraqqiyotning omili sanalanadi.

Ta'lim sifatini yaxshilash, talabalarning intellektual faolligini oshirish bugungi kunda pedagogikaning bosh vazifasi hisoblanadi.

Intellektual faollikni oshirishda interfaol usullardan foydalanish yaxshi samara beradi. Interfaol usullar esa **(Interaktion** - inglizcha - aro, o'zaro, **ast** - harakat ma'nosini anglatadigan so'zlardan iborat) o'zaro harakat yoki hamkorfik asosidagi harakatni bildiradi. Mazkur usulning bir qancha turlari mavjud.

Bularga: «fikriy hujum» («fikr jangi»), «sinektika», «mojaro» metodi, «dumaloq stol», «uch bosqichli intervyu», «muammolarni hal qilish» metodlari, «stol o'rtasidagi ruchka», «galereyani aylanish»/ «akademik munozara», «qor boVon» metodlari, «asalari galasi», «kritik vazifani tahlil qilish» va boshqa usullar kiradi.

Quyida shulardan ayrimlarini e'tiboringizga havofa etamiz.

«Fikriy hujum» metodi

Metodikaning asosiy qoidalari:

- g'oyalarni shakllantirishga xalal beradigan har qanday mulohaza va tanqidiy fikrlarni bajarmaslik;

- yangicha fikrni qo'llash va fikr qanchalik odatdan tashqari bo'lsa, uning shuncha yaxshi bo'fishini hisobga olish;

- eng ko[1]p sonli **takliflar** olish;

- g'oyalarni rivojlantirish;

- har tomonlama dalil-isbotlar keltirmasdan turib, qisqa fikrlarni bayon qilish;

- guruhni g'oya beradigan talabalar guruhi va ularni ishlab chiqadigan talabalar guruhiga bo'lish.

Metodikaning asosiy qoidalariga amal qilish vaziyati eng ma'qul yechimni topishga, muloqot olib borish, himoya qilinayotgvn metod talablarini o'z nuqtai

nazaridan isbotlash, himoya qilish, har qanday nuqtai nazarning to'g'riligiga hammani ishontirishga oVgatadi.

Masalan, pedagogika fanidan: «Ilmiy pedagogik tadqiqotlar metodologiyasi va metodlari» mavzusi o'tilayotganda o'qituvchi doska oldida turib, «Pedagogika fanlarida qanday tadqiqot manbalari mavjud?» degan savolga variantlar berishni talabalarga taklif etadi. Talabalar ularni sanab o'ta boshlaydilar:

1) o'quvchilar faoliyati;
2) o'quvchilar tarbiyasi;
3) o'qituvchilar faoliyati;
4) maktabdagi o'quv-tarbiyaviy ishlar;
5) ota-onalar faoliyati;
6) jamoatchilikning tarbiyaviy ishlar sohasidagi faoliyati;
7) bolalar va o'smirlar uyushmalari faoliyati va h.k.

O'qituvchi topshiriqni tahlil qilishda har bir talaba qatnashadigan bo'lishini kuzatib boradi, bunda javoblarning birontasi ham izohlab o'tilmaydi va oVinsiz deb rad etilmaydi. Guruhda variantlar qolmaganidan keyingina muhokamaga kirishish mumkin: «Ta'lim-tarbiyadagi hodisa va dalillar uzoq vaqt, muntazam, ma'lum maqsadga qarata ixtiyoriy idrok qilinadimi? Qanday tadqiqot metodlaridan foydalanish mumkin? Yana qanday manbalarni pedagogik manbalar deb atash mumkin? Hozirgi davr talabidan kelib chiqib, qanday sohalarni tadqiq etish zarur, deb o’ylaysiz?» Talabalar o'qituvchi bilan birgalikda barcha variantlarni faollik bilan muhokama qila boshlaydilar. Va bu oYinda noto'gVi javoblarni tanqid qilishga va noto'gVi bo'lib chiqqan variant xususida tanqidiy munosabatni asoslashga ruxsat berilmaydi. Faqat mashg'ulot oxirida o'qituvchi bilimlarni yanada mustahkamlash uchun to'g'ri variantlarni yozib olishni talabalarga taklif etadi.

Metodning maqsadi - guruhdan qisqa vaqt ichida ko'p miqdor variantlarni olish, talabalar nimalarni bilishini aniqlash. Mashg'ulot davomida muammoni hal eta oladigan g'oyalar taklif etilishi, umumiy tajriba yuzasidan fikr almashish uchun zamin yaratilishi va talabalar o[1]z istaklarini bildirishi mumkin. Bu jarayon mohiyati shundan iboratki, guruhga mavzu, savol yoki tugallanmagan taklif beriladi. Guruh a'zolari bir necha daqiqa davomida shu mavzu yuzasidan gaplashib, qanday fikr kelsa,

shularning hammasini aytishadi va bularning hammasini tinglash, boY bilan doskaga yoki daftarga yozib borish tavsiya etiladi. Gaplarning hammasi, ular qanchalik noaniq, bema'ni yoki bahsli bo'lmasin, yozib qo'yilaveradi. Hamma o'z fikrini muhokama qilmasdan turib, bayon qiladi, chunki maqsad ko'proq miqdorda va xilma-xil takliflar olishdir. Bu paytda hech qanday ta'qiqlar bo'lmaydi va hech qanday baholar berilmaydi. Qatnashchilarda takliflarni tahlil qilish, norozilik bildirish va taklif etilgan hamma fikrlarni muhokama qilib chiqish uchun kengroq imkon boMadi. Agar faoflik sust bo'lsa, o'qituvchi o'z fikrlaridan ba'zilarini yozib olishni taklif etishi mumkin.

Metodning qiymati shundaki, u guruhni birlashtirib, yakdil qiladi. Har bir talabaga uning taklifi yozib olishga arzigulik ekanligini sezish uchun imkon beriladi. Bu narsa muammoni echishni musobaqaga aylantirmasdan, balki birgalikda bajariladigan ishga aylantirishga imkon tugYJiradiki, bunda guruhning boshqa bir a'zosi emas, muammoning o'zi asosiy raqib bolib qoladi. Shunisi muhimki, guruhning qiladigan xatti-harakatlari tartibini o'qituvchi fikriy hujumning eng boshidayoq tushuntirib berishi kerak. Guruhni topshiriqdan chalg'itishga yo'l qoVmaslik ham muhim: fikr jangida ishtirok etishga o'rganib qolgan guruh ham takliflarni muhokama qilishga vaqtidan ilgari kirishib ketishi mumkin. Berilgan takliflarni yozib borish uchun bir kishini ajratish o'rinlidir, bu narsa jarayonni quvvatlab borish va talabalarning fikrlash jarayoni sur'atlarini pasaytirmaslik uchun o'qituvchiga yordam beradi.

«Fikriy hujum» metodini tadbiq etish uchun tavsiyalar:

- u mavzuga mos keladigan bo'lishi uchun uni otkazishga yaxshi tayyorlanish;

- guruh oldida muhokama yuritish uchun mavzuni aniq ta'riflab berish lozim.

«Fikriy jang» odatda og'zaki shaklda o'tadi: o'qituvchi savol beradi, talabalarning esa barchasi munozaraga tushmasdan, o'z fikrlarini galma-gal bayon qilishadi. Bunda fikrlarning hammasini barchaga namoyish qilib koYsatib qo'yilmaguncha muhokama qilmaslik nihoyatda muhim;

- jarayonning tartibi va maqsadini talabalarga tushuntirib qo'yish iozim;

- xoh o'qituvchi bo'lsin, xoh talaba bo'lsin, ularning har qanday gYjyaga

salbiy baho berishlariga yo'f qo'ymaslrk kerak;

- kimning gYjyalari ro'yxati ko'proq bo'lsa, o'sha yaxshi hisoblanadi.

«Dumaloq stol» metodi

Topshiriq yozib qo\i[gan qogYjz varag'i davra bo'lab aylantiriladi. Har bir talaba o'zining javob variantini yozib qo'ygach, varaqni boshqa talabaga uzatadi. Keyin muhokama bo'ladi: noto'gYi javoblar oYjhiriladi, to'gYi javoblarning soniga qarab talabaning bilimlariga baho beriladi. Bu metodni faqat yozma shaklda emas, balki og'zaki shaklda ham qo'llash mumkin.

Berilishi mumkin bo'lgan topshiriqlarga misollar:

- tarbiyaning tarkibiy qismlari qaysilar?;
- aqliy tarbiyaning hozirgi davr talabi nimada?;
- axloqiy tarbiya vazifalari qaysilar?;
- ekologik tarbiyaning mohiyati nimada?;
- mehnat va iqtisodiy tarbiyaning muhim vazifalarini izohlang;
- estetik tarbiyaning vazifalarini ayting;
- jismoniy tarbiyaning bugungi kundagi ahamiyati;
- huquqiy tarbiyaning muhim belgilari qaysilar?

Shuni esda tutish kerakki, yaxshi qo'yilgan savol, bu - javobning yarmisini o'zida jo etgan savoldir.

«Ruchka stol o’rtasida» metodi

Butun guruhga topshiriq berifadi (masalan, o'quvchi shaxsining rivojlanishi va shaklanishiga ta'sir etuvchi, shaxs rivojlanishi va shakllanishining asosiy omillarini birma-bir ko’rsatib o’tilsin). Har bir talaba bitta javob variantini bir varaq qog’ozga yozib, uni qo'shnisiga beradi, o'z ruchkasini esa stolning o’rtasiga surib qo’yadi.

Topshiriqqa misol:

O'qituvchining guruhga beradigan topshirig'i shaxs rivojlanishi va shakilanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillarni hayotiy misollar bilan sharhlab berish.

Ajratilgan 10-15 daqiqa vaqt ichida guruh mumkin qadar ko'proq sonda javob variantlari berishi kerak. Bir varaq qog'ozga yozilgan topshiriq bir talabadan

ikkinchisiga uzatiladi. Talaba javobni yozib, qog'ozni keyingi talabaga uzatadi, ruchkasini esa, o'ziga ro'baro' qilib, stolga qo'yib qo'yadi. Javobni bilmaydigan talaba qog'ozni keyingi talabaga uzatadi-yu, lekin ruchkasini qoMida olib qoladi. Bu metodikaning yana bir sharti: bitta variantni ikki qayta berish mumkin emas, boshqacha aytganda, qaytariqlar bo'iishiga bu o'rinda yo'l qoyilmaydi.

Topshriq bajarildi. Javob variantlari yozilgan qog'oz o'qituvchida. U o'sha variantlarni sanab o'tadi.

Variantlar sanab o'tilar ekan, ularning har biri bir yo'la muhokama qilib boriladi: Insondagi tugYna qobiliyatni qanday izohlaysiz? Bolani o'rab turgan ijtimoiy muhit deganda nimani tushunasiz? Va hokazo.

«Ruchka stol oYtasida» metodi bir qancha afzalliklarga ega. Jumladan,

- o'qituvchi mashg'ulotga kirn tayyor, kirn tayyor emasligini koYib turadi;

- mashg'ulotga tayyorlanmagan talaba og'zaki muhokama paytida koYib chiqilayotgan mavzu yuzasidan anchagina foydali bilimlar olishi mumkin;

- bu guruhda olib boriladigan ish bo'lib, talabalar intizomini mustahkamlaydi va ularni jipslashtiradi, chunki o'z varianti ustida juda uzoq oVIab o'tiradigan talaba butun guruhga ajratilgan vaqtni sarflaydi. Shuningdek, taiaba mashg'ulotga tayyor bo'lmasa, bunda ham u guruhga pand beradi, chunki guruh uning uchun ishlashi kerak bo'ladi;

- talabalar o'z javoblarini ikki marta: yozma ish paytida va og'zaki muhokama vaqtida tahlil qilib borishadi.

Shunday qilib, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan mazkur interfaol usullar o'quvchi-talaba laming mustaqilligi, ishchaniigi, uyushqoqligi, xushmuomalaligi, ijodiy fazilatlarini kamol toptirishga yordam beradi.

INTERFAOL METODLAR –TA'LIM SAMARADORLIGI

(«Бошланьич таълим», 2008 йил №6, 10-11 бет)

Ma'lumki, ta'lim jarayoniga innovatsion texnologiyalar va interfaol metodlarni tadbiq etishga qiziqish tobora keng tus olmoqda. Boisi, bunday metodlarni qo'llash ta'lim samaradorligi va ta'sirchanligini oshiradi, o'quvchilarning o'qish motivlarini

o'stiradi.

Innovatsiya so'zining ma'nosiga e'tibor bersak, u (inglizcha *innovation)* yangilik yaratish demakdir. Ya'ni, an'anaviy ta'limdagi kabi bir xil shablonlar asosida emas, balki yangiliklar asosida ta'lim jarayonining ta'sirchanligini oshirishga qaratilgan ish shaklidan foydalanish demakdir. Ta'limda pedagogik texnologiyalarga asoslanish va innovatsiyaga intilish, o'quvchilarni faollashtirishga qaratilgan turli interfaol metodlardan foydalanish ta'lim maqsadini samarali amalga oshirishga yordam beradi.

Ta'lim jarayonini innovatsion metodlardan foydalanib tashkil etish uchun, avvalo, darsning rejasi va loyihasi aniq ishlab chiqilishi zarur.

Dars loyihasini tuzishda o'qituvchi o'zining ish shakllari va o'quvchilarning ko'nikmani egallash jarayonidagi ishlari doirasini aniq belgilab olishi lozim. Shuningdek, u qanday o'qitish metodlaridan foydalanishi ham muhim ahamiyatga ega. Bunda ko'proq interfaol metodlarga e'tiborni qaratish ta'lim samaradorligini oshiradi. (Interaktiv so'zi inglizcha - interaction, ya'ni, inter - aro, o'zaro, act - harakat ma'nosini anglatadi.) Interaktiv usullar - bu o'zaro harakat, ya'ni hamkorlik asosida o'qitish demakdir. Ularning 4 asosiy turi mavjud. Bular:

- kognitiv usullar;
- o'yinlar, eksperimental faoliyat;
- ishbilarmonlik o'yinlari, modellashtirish;
- amaliyot orqali o'qitish, bevosita faoliyat.

Bunday usullarning barchasida ham o'qituvchi va o'quvchi o’rtasidagi hamkorlik, o'quvchining ta'lim jarayonidagi faol harakati ko'zda tutiladi. Masalan, biror-bir mavzuni o'rgatishda uni modeliashtirish qismida o'qituvchi o'quvchilarga modelni namoyish qilish oldida "Aqliy qujum" metodidan foydalanishi mumkin. Ya'ni o'quvchilar qo'yilgan muammoni qanday tushunishlari va ko'nikmani qanday egallashlari mumkinligi ulardan soValib, fikrlari umumlashtiriladi. Bunda o'quvchilar fikri mutlaqo tanqid qilinmaydi. Amaliy boshqaruv qismida o'qituvchi "hamrohingga o'rgat" metodidan foydalanishi mumkin. Bu metod darsni optimal tashki! etishga imkoniyat yaratib, o'quvchilaming o'z faoliyatini tanqidiy nazorat qilish va xatolarni bartaraf etishga o'rgatadi. Uni qo'llash quyidagicha:

- Sinf birinchi va ikkinchi hamkor qismlarga boiinadi.
- Darsni o'tish modelidan foydalanib, birinchi hamkor ikkinchisiga, ikkinchi hamkor esa birinchisiga modeldagi qismlarni oVgatadi.
- O'qituvchi xohlovchilarga ta'lim metodlari vositasida model qismlarini avval tushuntiradi, keyin koVsatadi. O'quvchilar o'qituvchi aytgan va ko'rsatganlarini takrorlaydilar va bajaradilar.
- O'qituvchi sinfni nazorat qilish uchun o'ziga ixtiyoriy 2 nafar hamkorni tanlaydi. O'qituvchi o'z hamkorlariga modelni bosqichma-bosqich bajartirib ko'radi. Tushunmaganlarini tushunib o'rganishlariga yordam beradi.
- O’qituvchi sinfdagi hamkorlarga birinchi qismni **bir-**birlariga o'rgatishlari va bajarishlarini aytadi. Ularni ishlarini nazorat qilib, kamchiliklarni bartaraf etishga yordamlashadi. Shundan keyingina navbatdagi bosqichga o'tiladi. O'qituvchining hamkorlari esa sinfni nazorat qilishda o'qituvchiga yordamlashadilar.
- Bu ish usuli modelning boshqa qismlarini ham bajarishda davom etadi. Bu o'quvchilarni bir-biriga va o'ziga talabchan bo'lishga, xatolarni o'z vaqtida bartaraf etishga, ishni tanqidiy baholay bilishga oVgatadi.

Tushunchalarni tekshirishda o'qituvchi turli interfaol metodlar -("Bumerang", "Charxpatak", "Aqi charxi" va boshqalar)dan foydalanishi mumkin. Masalan, "Charxpalak metodi". O'quvchilarni guruhlarga boMib, ularga topshiriqlar yozilgan varaqa tarqatiladi. Masalan:

Quyidagilarni qaysi so'z turkumiga tegishliligini aniqlang.

So'zlar	**So'z turkumlari**
	Ot sifat son olmosh fe'l
oyna	
sindi	
qizil	
qalam	
o'nta	
sinf	
men	
Ikki	
parta	
yashil	
yuradi	
sen	

O’quvchilar topshiriqni bajarganlaridan keyin ularning ishlari guruhdagi boshqa o'quvchilarga tarqatiladi. Ular tegishli o'zgartishlar kiritganlaridan keyin yana boshqa o'quvchilarga beriladi va shu tarzda o'quvchilarning har birining ishi guruhdagi barcha o'quvchilar qo’lidan o'tadi va oxiri o'ziga qaytadi. Ularning har biri o'zlari nuqtai nazaridan ishga o'zgartirishlar kiritishlari mumkin. Keyin o'qituvchi to'gVi javobni ko'rsatadi. Bu usulda o'quvchilar ijodiy fikrlashga, o'z fikrlarini erkin bayon etishga va o'z kamchiliklarini bilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

"Aqf charxi" usulida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi, nutqi ravonlashadi, tez va to'g'ri javob berish malakasi shakllanadi.

Bu o'yinda ikki yoki uchta o'quvchidan iborat guruhchalar ishtirok etadi. Birinchi o'quvchi mavzuga doir terminlardan birini aytadi. Ikkinchi o'quvchi birinchi o'quvchi aytgan terminni qaytaradi va o'zi ham bitta termin aytadi. Uchinchi o'quvchi avvalgi ikkita terminni qaytaradi va bitta termin qo'shib aytadi. Yana birinchi o'quvchiga navbat keladi, u ham avvalgi uchta terminni qaytaradi va o'zi bitta termin qo'shib aytadi. Qaysi o'quvchi adashib ketsa yoki aytilgan terminiarni qaytarib aytsa, o'yindan chiqadi. Shu tariqa o'quvchilar guruhi davom etadi o'yinni tashkil etishda maqsad aniq bo'lishi va o'quvchilarning qaysi bilim, ko'nikma va malakalarni egallashlariga e'tibor qaratilishi muhim.Masalan; ot - so'z turkumiga tegishli so'zlarni ayting:

1-o'quvchi: bulbul.

2- oquvchi: bulbul -qarg a.

3- o'quvchi: bulbul- qarg'a- mushuk

1- o'quvchi: bulbul- qarg'a- mushuk-ota

2- o'quvchi: bulbul- qarg'a- mushuk-ota-opa

3- o'quvchi: bulbul- qarg'a- mushuk-ota-opa-uka va hokazo/

O'quvchi so'zlarni ketma-ket aytishda xatoga yo’l qo'ysa, o'yindan chiqadi. Xuddi shu taxlitda "So’z turkumlari", "Otlarning egalik qo'shimchalari bilan qo'llanishi", "Otlarning kelishik qo'shimchalari bilan qo'llanishi", «Ot yasovchi qo'shimchalar" va boshqa mavzufarni oVganishda ham bu o'yindan foydalanish mumkin. Bu oVin, ayniqsa, umumlashtirish va takrorlash darslarida qo’l keladi.

Boshlang'ich sinfda ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'qish motivini rivojlantirish katta ahamiyatga ega. Chunki motiv o'quvchilarni ta'lim jarayoniga qiziqtiradi, darsga faol qatnashishiga, bilimlarni puxta egallashga undaydi. Interfaol metodlar o'qish motivini rivojlantirishga katta yordam beradi. Masalan, "Baxtli tasodif" usuli.

Bu usul orqali mavzu yuzasidan uyga berilgan topshirtqlarni nechog'li oVganilganligini aniqlash oson bo'ladi. Buning uchun qog'ozdan kartochkalar tayyorlanadi va har bir kartochkaga 2-3 tadan savollar qoViladi. Faqat bitta kartochkaga "Yutuq "5" baho" deb yoziladi. Shu yutuqli kartochka kimga nasib qilsa, "Baxtli tasodif" sohibi hisoblanadi va bugungi darsda eng yuqori ballni oladi. Savolli kartochkalar olgan o'quvchilar ham savollarga bergan javoblari asosida baholanadilar. Masalan, 4-sinf ona tili darsida "Baxtli tasodif" o'yini quyidagicha tashkil etilishi mumkin:

"Baxtli tasodif" o[1]yini uchun tuzilgan kartochkalar: Baxtli tasodif- 1

1. Gapning qanday bo'laklari bor?

2. Ega va kesim gapning qanday bo'laklari?

Baxtli tasodif – 2

1. Gapda so'zlar qanday bog'lanadi?

2. Kesim nimaga bog'lanadi?

Baxtli tasodif- 3

1. Gapda ikkinchi darajali boNaklar nimaga bog'lanadi?

2. So'roqlar yordamida quyidagi gapning bosh va ikkinchi darajali bo'laklarini toping?

Gullar kechasi ko'zlarini yummaydi.

Baxtli tasodif- 4

1. Gapda so'zlar nimalar yordamida bogManadi?

2. Quyidagi gapdagi gap boNaklarini aniqlang?

Men elimning yuragida yashayman.

Baxtli tasodif – 5

Yutuq «5» baho

Bunday usullar o'quvchida bilimga ishtiyoq uyqg'otadi. O'quvchi darslarga puxta hozirlik ko’rishga intiladi.

Xulosa qilib aytganda, interfaol usullar darsning qiziqarliligi va ta'sirchanligini oshiradi, o'quvchilarni ta'lim jarayonining faol sub'yektlariga aylantiradi.

SO'Z TURKUMLARI

(«Бошланьич таълим», 2008 йил №7, 30-31 бет)

Dars mavzusi: So'z turkumlari haqida egallagan bilimlarni mustahkamlash.

Ta'limiy maqsad: O'quvchilarni ot, sifat; son, fe'l haqida egallagan bilimlarini boyitib, uni hayot bilan bog'lay olishga o’rgatish.

Tarbiyaviy maqsad: Mavzuning mohiyatini o'quvchilar ongiga yetkazib berish, ularda birodarlik, hozirjavoblik, topqirlik fazilatlarini tarbiyalab boorish.

Darsning jihozlanishi: Mar bir guruh uchun topshiriqlar yozilgan konvert, «Sehrli kvadratlar» koVgazmali quroli, rasmli raqamlar, savollar majmui, rag'bat kartochkalari.

Darsning shiori: «Kuch - bilim va tafakkurda». I.A.Karimov.

Darsning tashkil **etilishi:**

a) salomlashish;

b) davomatni aniqlash;

d) sinf tozaligini tekshirish.

Baholash mezonlari:

Qizil - 5 ball
Sariq - 4 ball
Yashil - 3 ball
Oq - 2 ball

Darsning borishi:

O'qituvchi: - Aziz o'quvchilar! Biz o'tgan darslarimizda so'z turkumlaridan ot, sifat, son, fe'l, olmosh, ya'ni — so'z turkumlari yuzasidan barcha ma'lumotlarga ega bo'ldik. Bugungi darsimizda olgan bilimlarimizni mustahkamlaymiz. Buning uchun guruhlarga bo'linamiz.

Ajratish metodi. Har bir guruhga alohida konvert tarqatiladi. Konvertda ot, sifat, son, olmosh, fe'l so'z turkumlariga kiruvchi so'zlarga 10 tadan misol keltirilgan bo'ladi. So'zlari ikki daqiqa davomida guruhlarga ajratiladi, so'ng guruhlarga quyidagicha jadval tarqatiladi va shart bajarilgach, guruh sardori chiqib, jadvalni doskaga ilib javoblarini izohlaydi.

(4-sinflar uchun)

1-guruh

OT	SIFAT	SON	OLMOSH	FE'L
kitob gul o'qituvchi quyosh ota	oppoq nordon qiyshiq baland muloyim	to'rtinchi beshta to'qqizinchi uchta oltovlon	menga senga u bizning ularni	yozdi terdi kuyladi so'ziadi tingladi

2-guruh

OT	SIFAT	SON	OLMOSH	FE'L
daftar olma o'quvchi oy ona	moshrang achchiq yapatoq past aqlli	ikkinchi o'nta sakkizinchi oltita yetovlon	sendan ularga bizga unga sizdan	uxladi o*qidi yugurdi tushundi kechirdi

3-guruh

OT	SIFAT	SON	OLMOSH	FE'L
qaiam dugona tarvuz farzand tuproq	shirin ola-bula dumaloq keng saxiy	yettinchi o'nta o*n birinchi ikkita birinchi	sizga bizdan mening sen birinchi	gulladi to'kildi so'zladi ishondi jilmaydi

«Sehrli kvadrat» o'yini- Bu o'yinda quyidagi topshiriqlarni bajargan o'quvchi «sehrli kvadratlar»ga yashiringan so'zni topish uchun bir dona harf yaratish huquqini qoMga kiritadi. Bunda so'zning qaysi mavzuga doir ekanligi haqida urf bo'lgan yangi kasb nomi.

1-guruhga topshiriq:

jSodda, qo'shma, juft, takroriy otlarga bir daqiqa davomida beshtadan misol keltiring:

a) sodda otlar: kitob, gul, daraxt, osmon, o'quvchi;

b) qo’shma otlar: qorbo'ron, Beshariq, gultojixo’roz, sadarayhon, beshiktebratar;

d) juft otlar: ota-ona, aka-uka, yosh-qari, qo'ni-qo'shni, tevarak-atrof;

e) takroriy otlar: tovuq-povuq, osh-posh, qoV-po[l]y, choy-poy.

2-guruhga topshiriq:

Atoqli, turdosh otlar, shaxs, o’rin-joy otlarining har biriga daqiqa davomida beshtadan misol keltiring.

a) atoqli otlar: Toshkent, Sirdaryo, Akbar, Abdujabbor, Navoiy;

b) turdosh otlar: o'qituvchi, shifokor, qalam, gilam, shahar;

d) shaxs otlari: paxtakor, sinfdosh, suvchi, oshpaz, ishchi;

e) o’rin-joy otiari: mehmonxona, mahalla, tuman, shahar, gulzor.

3-guruhga topshiriq:

«Kim zukko» o’yini. Bu o'yinda har bir guruh ishtirokchilari to'rttadan harf aytish huquqiga ega bo'ladilar va o'quvchilar yashiringan so'zni topish asosida ot so'z turkumini takrorlaydilar.

t	a	d	b	i	r	k	**o**	r	l	i	k

Tadbirkorlik so'zining umumiy tahlili. (Bu sahifada o'quvchilar nazariy bilimlarini amalda qo'llaydilar).

1-guruhga **topshiriq. Tadbirkorlik** so'zining so'z tarkibi bo'yicha tahlil:

a) *tad-bir-kor-lik* - so'z toVt bo'g'indan iborat;

b) tadbirkorlik - so'zning o'zagi -tadbir, -kor - ot yasavchi qo'shimcha, -lik - mavhum ot yasovchi qo'shimcha.

2-guruhga topshiriq: Tadbirkorlik so'zining morfologik tahlili.

Tadbirkorlik - ot, turdosh ot, aniq ot, sodda ot, bosh kelishik, III shaxs **birlikda.**

3-guruh. Topshiriq: Tadbirkorlik so'zining fonetik tahlili.

T - undosh harf, jarangsiz, portlovchi.

A- unli harf, til oldi.

D - undosh harf, jarangli, portlovchi.

B- undosh harf, jarangli, portlovchi.

I - unli harf, til oldi.

R - undosh harf, jarangli, sirg'aluvchi.

K - undosh harf, jarangli, portlovchi.

0 - unli harf, til o'rta.

R- harf, jarangli, til oldi, sirg'aluvchi.

L - undosh harf, jarangli, til oldi, sirg'aluvchi.

1 - unli harf, til oldi.

K - undosh harf, jarangli, til orqa, portlovchi.

So'z 12 ta harf, 12 ta tovushdan iborat.

Test

l.To'g’ri yozilgan gaplar qatorini belgilang.

a) Qog'ozdan Doniyor qayiq yasadi.

b) Doniyor qog'ozdan qayiq yasadi.

d) Qayiq qog'ozdan yasadi Doniyor.

2. Qanday? Qanaqa? So’roqlariga javob bo’lgan so'zlar qatorini belgilang.

a) qudratli, bamo, suluv, dilbar

b) chiroyli, diyor, davlat, yirik

d) ulug\ havo, qahramon, musaffo

3. Topishmoqda nechta son bor?

Bitta she'rda sichqoncha

To'rt-besh harfni qo'ydi.

Ma'nosiga tushunmay,

Mazasi yo'q, deb qo'ydi.

a)3ta b) 2 ta d) 4 ta

4. Otlarda nechta kelishik bor?

a) 6ta b) 5 ta d) 7 ta

5. Qaysi qatordagi tahlil to'gYi?

a) *Mevalar* g'arq *pishadi.*

b) *Mevalar g'arq pishadi.*

d) Mevalar g'arq *pishadi.*

6. Fe'llarda nechta zamon bor?

a) 4 ta *b)3ta* d) 5 ta

Rasm asosida «Ertaklar olamiga sayohat» matnini yaratish. (Bunda o'quvchilarning yetarli darajada so'z boyligi, o'rgangan mavzularni amalda qo'llay olish, so'zlarni o'rinli va me'yorida ishlatish, tasviriy vositalardan unumlt foydalanish, matn yaratish boyligi kabi ko'nikma va malakalar sinaladi). Sifatlarni topib tagiga chizish topshirig'i beriladi.

Bir bor ekan, bir yo'q ekan, qadim o'tgan zamonda Abdulla ismli bir cho'pon bolgan ekan. U juda oqko'ngii, sodda va mehribon inson sifatida qishlog'ida nom qozongan ekan. O'sha qishloqda Sarvar degan bir yosh yigit yashar ekan. U cho'pon yigitni koVolmas, unga har doim yomonlik tilar ekan.

Bir kuni Abdulla... Shu tariqa matn davom etadi.

«Ha» **yoki** «Yo’q» **o’yini.**

Har bir guruh sardoriga 10 ta savol beriladi. Bu o'yinda hozirjavoblik talab qilinadi. To'xtab qolgan yoki nottfgVi javob bergan guruhning bali pasaytiriladi.

1-guruh

1. Ot narsaning belgisini bildiradimi? - Yo'q.
2. Sifat kirn? nima? So’rog'iga javob beradimi? - Yo'q.
3. Ot gapda ega vazifasida keladimi? - Ha.
4. -chi qo'shimchasi ot yasovchi qo'shimchami? - Ha.
5. *Tustovuq* so'zi qo'shma otga kiradimi? - Ha.
6. Sonlarning hammasi raqamlar bilan yoziladimi? - Yo'q.
7. *Men, sen, u* olmoshlari ko'p shaxsni bildiradimi? - Yo'q.
8. *Toshkent* so'zi o’rin-joy oti hisoblanadimi?-Yo'q.
9.Gul so’zi atoqli otga kiradimi?-Yo’q.
10. *Moshrang* so'zi maza-ta'mga kiradimi? - Yo'q.

2-guruhga

1. Sifat narsaning belgisini bildiradimi? - Ha.
2. Son qanday? Qanaqa? So’rog'iga javob bo'ladimi? - Yo'q.
3. *Bog'bon* so'zi shaxs otiga kiradimi? - Ha.

4. -mi, -imiz egalik qo'shimchasiga kiradimi? - Ha.

5.*O'quvchilar* so'zi birlikda kelganmi? – Yo’q.

6. *Daraxt* so’zi atoqli otmi? - Yo'q.

7. Bosh kelishikning qo'shimchasi bormi?-Yo'q.

8. *Achchiq, nordon* so'zi maza-ta'mga kiradimi?- Ha.

9. *Bog'* so'zi sodda otga kiradimi? -Ha.

10. *Ishchi* so'zi narsa-harakatini bildiradimi? - Yo'q.

3-guruhga

1. Fe'l narsaning nomini bildiradimi?-Yo'q.
2. Ega, kesim gapning bosh bo'laklariga kiradimi? - Ha.
3. Qo'shma otlarning barchasi qo'shib yoziiadimi? - Yo'q.
4. *Biz, siz, ular* olmoshlari ko'plik shaxsni bildiradimi? - Ha.

5.*Yam-yashil, bus-butun* so'zlari shaxs otiga kiradimi? - Yo'q.

6. *Xiva* orol nomimi? - Yo'q.

7. *Adabiyotshunoslar* so'zi qo'shma otga kiradimi? - Ha.

8. *Muioyim* so'zi xil-xususiyatga kiradimi? - Ha.

9. *Yigirma birinchi asr* so'zi rim raqami bilan yoziladimi? - Ha.

10. *Paxtakorlar* so(zi birfikda kelganmi?-Yo'q.

Uyga vazifa:

4-sinf «O'qish kitobi»dan biron badiiy asardan parcha ko'chirib, undagi ot, sifat, son, fe'llarni topib, tagiga chizish topshiriladi. O'quvchilarning ishlari baholanib, dars davomida faol qatnashganlar rag'batiantiriladi.